

e-makâlât

Mezhep Araştırmaları Dergisi

Journal of Research of Islamic Sects

e-ISSN: 1309-5803

Cilt | Volume: 19 • Sayı | Number: 1

Haziran | June 2026

İbn Teymiyye'den İŞİD'e: Fikri Süreklilik mi, Tarihsel Sapma mı?

From Ibn Taymiyya to ISIS: Intellectual Continuity or Historical Deviation?

Yunus İBRAHİMOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi | Asst. Prof.

Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Mezhepleri Tarihi
Şırnak University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, History of Islamic Sects

Şırnak, Türkiye

<https://orcid.org/0000-0001-5949-615X>

yunus.ibrahimoglu@sirnak.edu.tr

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Başvuru | Submission: 22.02.2026

Kabul | Accept: 13.05.2026

Yayın | Publish: 30.06.2026

DOI: <https://doi.org/10.18403/emakalat.1897065>

Atıf | Cite As

İbrahimoğlu, Yunus. "İbn Teymiyye'den İŞİD'e: Fikri Süreklilik mi, Tarihsel Sapma mı?". *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 19/1 (Haziran 2026), 49-75. <https://doi.org/10.18403/emakalat.1897065>

Değerlendirme: Bu makale iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi ve değerlendirildi. Benzerlik taraması yapılarak (Turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/emakalat/policy>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Review: This article was reviewed and evaluated by two external reviewers using a double-blind peer review model. It was confirmed that it did not contain plagiarism by performing a similarity scan (Turnitin).

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and that all studies used are stated in the bibliography.

Complaints: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/emakalat/policy>

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

Araştırma, İbn Teymiyye'ye (1263–1328) ait düşüncelerin, çağdaş radikal İslamcı hareketlerden biri kabul edilen İŞİD tarafından nasıl yeniden yorumlandığını ve ideolojik amaçlarla nasıl araçsallaştırıldığını incelemektedir. Çalışmanın temel sorusu, düşünürün tarihsel bağlamda ortaya koyduğu fetvalarla teolojik görüşlerin, modern Selefi-Cihadi söylem içerisinde hangi yöntemlerle yeniden işlevselleştirildiği ve bu süreçte nasıl bir meşruiyet üretildiğidir. Bu bağlamda, klasik İslam düşüncesiyle çağdaş radikal söylemler arasındaki ilişki “fikrî süreklilik” ve “tarihsel sapma” ikiliği üzerinden tartışılmıştır. Bunun neticesinde İŞİD'in İbn Teymiyye'ye yaptığı vurgu, klasik İslam düşüncesinin epistemolojik sürekliliğini temsil etmekten ziyade, tarihsel bir sapma ve ideolojik manipülasyon olarak değerlendirilmiştir. Yine İbn Teymiyye'nin konjektürel savunmacı cihat anlayışıyla İŞİD'in bağlamından koparılmış, saldırgan ve mutlaklaştırıcı söylemi arasındaki fark, söylemsel yeniden üretim ve otorite inşası kavramları çerçevesinde incelenmiştir. Yöntem olarak İbn Teymiyye'nin temel eserleri tarihsel bağlamı içinde çözümlenmiş, ardından İŞİD'in propaganda ve metinlerinde ürettikleri söylemlerin, görüşlerinin teşekkülünde nasıl seçici biçimde yer aldığı ve yeniden çerçevelendiği karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Araştırmanın özgün katkısı, İbn Teymiyye'nin düşüncelerini yalnızca tarihsel bağlamda incelemekle sınırlı kalmayıp, bunların çağdaş radikal hareketlerce söylemsel dönüşüme uğratılarak ideolojik amaçlarla kullanılmasını disiplinlerarası bir perspektiften ortaya koymasında yatmaktadır. Böylece çalışma, klasik İslam düşüncesinin çağdaş ideolojik kullanımlarına yeni bir perspektif geliştirmekte ve radikal hareketlerin söylem inşasında tarihsel figürlerin rolünü eleştirel bir biçimde değerlendirme imkânı sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: İslam Mezhepleri Tarihi, İbn Teymiyye, İŞİD, Selefilik, Fikrî Süreklilik.

Abstract

This study examines how the ideas of Ibn Taymiyya (1263–1328) have been reinterpreted and instrumentalized for ideological purposes by ISIS, a contemporary radical Islamist movement. The central research question concerns the ways in which the jurist's historical fatwas and theological positions have been refunctionalized within modern Salafi-Jihadi discourse, and how this process generates claims of legitimacy. In this context, the relationship between classical Islamic thought and contemporary radical narratives is analyzed through the dual framework of 'intellectual continuity' and 'historical deviation.' Consequently, ISIS's emphasis on Ibn Taymiyya is interpreted not as a representation of epistemological continuity within Islamic thought, but rather as a historical distortion and ideological manipulation. Furthermore, the contrast between Ibn Taymiyya's context-bound, defensive conception of jihad and ISIS's decontextualized, aggressive, and absolutist rhetoric is explored within the conceptual framework of discursive reproduction and authority construction. Methodologically, Ibn Taymiyya's major works are examined within their historical setting, followed by a comparative analysis of how ISIS selectively appropriates and reframes these views in its propaganda and discursive texts. The study's original contribution lies in its interdisciplinary approach, which not only situates Ibn Taymiyya's thought in its historical context but also demonstrates how contemporary radical movements transform and exploit these ideas for ideological ends. In doing so, the research develops a new perspective on the ideological uses of classical Islamic thought and offers a critical assessment of the role of historical figures in the discursive construction of radical movements.

Keywords: History of Islamic Sects, Ibn Taymiyya, ISIS, Salafism, Intellectual Continuity.

Giriş

İslam düşünce tarihinde “bid'at karşıtlığı” ilkesi, erken dönemlerden itibaren dinî saflığın korunması amacıyla tartışılan temel yaklaşımlardan biri olmuştur. Bid'at kavramı, Hz. Peygamber ve sahabe döneminden sonra dine sonradan dâhil edilen uygulamaların reddini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, özellikle Selefi düşünce geleneğinde merkezi bir konum kazanmış, Kur'an ve sünnetin dışında ortaya çıkan her türlü ritüel, inanç veya uygulama dinin özünden sapma olarak değerlendirilmiştir. İbn Teymiyye, bu ilkeyi sistematik bir şekilde ele alarak hem tasavvufi pratiklere hem de felsefi yorumlara karşı çıkmıştır.

İbn Teymiyye'nin düşünce mirası, doğrudan talebeleri arasında yer alan İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) ve Ebü'l-Ferec İbn Receb (ö. 795/1392) gibi âlimler aracılığıyla sistematik bir şekilde sürdürülmüştür.¹ XVIII. yüzyıldan itibaren bu çizgi, Muhammed b. Abdülvehhâb (ö. 1206/1792) ve Muhammed eş-Şevkânî (ö. 1250/1834) gibi isimlerle yeniden ivme kazanmış; modern dönemde Subhî b. İbrâhîm es-Sâlih el-Lübnânî (1926-1986), Ahmet Mustafa el-Merâğî (ö. 1952) ve Muhammed Abduh (ö. 1905) gibi mütefekkirler aracılığıyla farklı coğrafyalarda ve bağlamlarda devam ettirilmiştir.² Bununla birlikte, söz konusu çizgi

¹ Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz Et-Türkmânî ez-Zehebî, *Zeylu Târîhi'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîri ve'l-A'lâm*, thk. Ömer Abdusselam Tedmurî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2004), 259-262; Ali b. Abdulaziz b. Ali eş-Şebl, *el-İsbât fî Mahtûtâtî'l-Eimme Şeyhulislam İbn Teymiyye ve'l-Allâme İbnî'l-Kayyim ve'l-Hâfiz İbn Receb* (Riyad: Mektebetu'l-Melik Fahd, 2002), 307-309.

² Kadriye Hökelekli, *İbn Kayyim el-Cevziyye ve Kur'an Anlayışı* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2014), 11-19.

içerisinde özellikle Muhammed b. Abdülvehhâb (ö. 1206/1792), İbn Teymiyye'nin mirasını daha katı bir biçimde yorumlamış ve bid'at karşıtlığını yalnızca fikrî bir tavır olmaktan çıkararak toplumsal ve siyasal bir mücadele programına dönüştürmüştür. Böylece onun yaklaşımı, düşünsel bir eleştiri çerçevesinden öteye geçerek, dini saflığı tesis etmeyi hedefleyen kurumsal ve hareket düzeyinde bir dönüşümün ideolojik zemini haline gelmiştir. Günümüzde ise fikri lojistiğini bu geleneksel birikime borçlu olan İŞİD, bu tarihsel mirası radikalize ederek, "bid'at karşıtlığı" ilkesini yalnızca teolojik bir tartışma olmaktan çıkarıp doğrudan şiddet ve dışlayıcılık üzerine kurulu bir ideolojik araç haline getirmiştir. Örgüt, İslam'ın ilk dönemindeki pratikleri mutlak ölçüt kabul etmiş ve sonraki yüzyıllarda ortaya çıkan tüm yorum ve uygulamaları gayrimeşru saymıştır. Bu yaklaşım, yalnızca ibadet biçimlerini değil, toplumsal ve siyasal düzeni de kapsamakta olup farklı mezheplerin, özellikle de Şiiğin varlığını "bid'at" olarak tanımlayarak tekfir ve imha politikalarına meşruiyet sağlamıştır. Böylece İŞİD, klasik Selefî söylemin "öze dönüş" idealini mutlak bir siyasal proje haline getirerek bid'at karşıtlığını ideolojik saflık adına şiddeti zorunlu kılan bir doktrine dönüştürmüştür.

İŞİD, dini referanslar üzerine inşa ettiği ideolojik söylemi sayesinde yalnızca ortaya çıktığı coğrafyada değil, farklı bölgelerde de yoğun ilgi ve destek kazanmayı başaran bir örgüt olarak öne çıkmaktadır. El-Kaide'nin bir uzantısı olarak ortaya çıkan grup, bölgedeki kaotik ortamı kendi lehine kullanarak kurumsallaşma sürecini hızlandırmış ve devlet benzeri bir yapı altında örgütlenmeye yönelmiştir. Burada dikkat çekilmesi gereken hususlardan biri, İŞİD'in El-Kaide'nin türevi olmasına rağmen özgün bir ideolojik çerçeve geliştirmiş olmasıdır. Örgütün ideolojisi, ona küresel bir nitelik kazandırmakla birlikte mücadele edilmesi güç bir yapı da ortaya çıkarmıştır.³ Ancak İŞİD'in ideolojik temelleri, doğrudan örgüt içi üretimden ziyade, İslam'ın klasik dönem ideologlarına dayandırılmıştır. Örgüt, Selefîlik anlayışını merkeze alarak, Peygamber'in "ümmetimin en hayırlısı benim neslimden olanlardır"⁴ şeklindeki karnî rivayetine dayanarak kendi söylemini meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Peygamber, sahabe ve onların yetiştirdiği âlimlerin dönemindeki İslami uygulamaların günümüzde ya aslına uygun biçimde sürdürülmediği ya da tamamen terk edildiği iddia edilmiştir.⁵ İŞİD bu yorumunu, Selefî düşünce içerisinde değerlendirilen yazarların eserlerine dayandırmış ve dokümanlarında bu kaynaklara sıkça başvurmuştur. Örneğin, sözde İslam Devleti altında hicret ederek birleşmesi ve cihat etmesi gerektiği düşüncesi, Ahmed b. Hanbel ve Tirmizi'nin Peygamber'den rivayet ettiği "Allah'ın bana emrettiği beş şeyi, ben de size emrediyorum; cemaat, dinleme, itaat etme, hicret etme ve cihat etme"⁶ hadis rivayetine dayandırılmıştır.⁷

Bu bağlamda öne çıkan temel hadis rivayetleri ve fıkıh kaynakları arasında Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'in *el-Müsned*'i, Buhârî (ö. 256/870)'nin *Sahîh-i Buhârî*'si, Müslim (ö. 261/875)'in *Sahîh-i Müslim*'i ve Tirmizî (ö. 279/892)'nin *Sünenü't-Tirmizî*'si yer almaktadır. Ayrıca düşünsel etkileri bakımından İbn Teymiyye (ö. 728/1328), İbnü'l Kayyim (ö. 751/1350), ve Muhammed b. Abdülvehhâb (ö. 1206/1792) gibi isimler öne çıkmaktadır. Söz konusu eser ve şahsiyetlere yapılan atıflar, İslam'ın özüne dönüş, "altın çağa" yönelik veya Peygamber ve onu takip eden üç kuşak selef-i sâlihîn olarak adlandırılan sahabe, tabiîn ve tebe-i tabiîn döneminde yaşanan İslamî pratiğe dönme iddiasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.⁸ Öyle ki İŞİD'in söylemlerinde sıklıkla yer verilen bu isimler, selef-i sâlihîn'in ikinci ve üçüncü kuşakları arasında konumlandırılmıştır. Ahmed b. Hanbel, İmam Buhârî ve İmam Müslim gibi âlimler tebe-i tabiîn kuşağına, İbn Teymiyye ve İbnü'l Kayyim ise onları takip eden sonraki kuşaklara dâhil edilmiştir.⁹ Bu bağlamda örgütün söylemsel

³ Süleyman Ekici vd., "Terörizm Kapsamında Dinin Suistimali: İŞİD Örneği", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 14/1 (2023), 31.

⁴ Muhammed b. İsmail Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Dımaşk: Daru İbnu Kesir, 2002), 897.

⁵ "Dabıq no:2", *Dabıq Dergisi* 2 (1435), 10-11.

⁶ Ebü İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *Sünen et-Tirmizî*, thk. Muhammed Nasır Albanî (Riyad: Mektebetu'l-Maarif, 1417), 640.

⁷ "Dabıq no:1", *Dabıq Dergisi* 1 (1435), 30.

⁸ Mehmet Zeki İşcan, *Selefîlik İslami Köktenciliğin Tarihi Temelleri* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014), 26-27.

⁹ Adis Duderija, "Constructing the religious Self and the Other: neo-traditional Salafî manhaj", *Islam and Christian-Muslim Relations* 21/1 (2010), 77; Tamer Kaşıkçı - Gözde Deniz Bülbül, "Selefî-Cihadi Örgütlerin Karşılaştırmalı Analizi: El-Kaide ve İŞİD Örneği", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 9/2 (2022), 111-

stratejisi, klasik kaynaklara ve otoritelere atıf yoluyla meşruiyet üretme çabasının bir tezahürü olarak okunabilir.

Radikal İslamî hareketlerden biri olan İŞİD, ideolojik konumunu meşrulaştırmak için klasik İslam kaynaklarına sıkça başvurmaktadır. Söz konusu yönelim, özellikle Kur'an ve sünnetin yanı sıra erken dönem ulemanın eserlerinin otoritesine dayanarak kendi yorumlarını sahil ve bağlayıcı kılma çabasıyla ilişkilidir. Bunun temelinde, modern yorumların İslam dışı uygulamaları yaygınlaştırabileceği ve dolayısıyla bid'at tehlikesi doğurabileceği yönündeki endişe bulunmaktadır. Bu yüzden de İŞİD, klasik kaynakların literalist ve selefi bir okumasını tercih ederek kendi ideolojik ve pratik yönelimlerini tarihsel otorite üzerinden meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Ancak bu yaklaşım, hem İslam düşünce tarihinde yorum çeşitliliğini göz ardı etmesi hem de kaynakları bağlamlarından kopararak araçsallaştırması nedeniyle akademik literatürde ciddi eleştirilere konu olmuştur.¹⁰ Bu bağlamda ileride görüleceği üzere birçok araştırmaya konu olan İŞİD, farklı yönleriyle inceleme alanına dâhil edilmiştir. Mevcut çalışmalarda, örgütün dinî açıdan eleştirisi yapılırken özellikle Şiilik algısı, tekfirci söylemi, cihatçı gruplar arasındaki benzerlik ve farklılıkları, dışsal kökenleri ve teolojik arka planı ayrıntılı biçimde incelenmiştir.¹¹ Bu araştırmalar, örgütün ideolojik söyleminin hem tarihsel hem de teolojik bağlamda nasıl şekillendiğini ortaya koymakla birlikte aynı zamanda mezhepsel dışlayıcılık, radikal yorumların sürekliliği ve küresel cihatçı hareketlerle kurduğu ilişkiler üzerinden örgütün kendine özgü konumu da değerlendirilmiştir.

Mevcut literatürde İŞİD'e ilişkin yapılan özgün çalışmalarla incelendiğinde, örgütün ideolojik ve teolojik arka planına dair pek çok husus aydınlatılmış olmakla birlikte, İbn Teymiyye'nin bu arka planın oluşumundaki etkin rolünün derinlemesine incelenmesi noktasında sınırlı kaldığı anlaşılmıştır. Her ne kadar Haricilik, Vehhâbilik ve Selefilik, örgütün teolojik referansları arasında zikredilmişse de İbn Teymiyye'nin düşünceleri ile İŞİD arasındaki doğrudan bağın analizi yeterince yapılmamıştır. Bu eksiklikten hareketle, günümüzde İŞİD'in söylem ve eylemlerini meşrulaştırmada kaynak rolü üstlenen ve yedi asır önce yaşamış İbn Teymiyye'nin itikadî görüşlerinin, çağdaş dönemde fikrî bir sürekliliğe mi işaret ettiği yoksa tarihsel bir sapma mı oluşturduğu sorusu bu çalışmada tartışmaya açılmıştır. Böylece İbn Teymiyye'nin mirasının günümüz radikal hareketleri tarafından nasıl yeniden yorumlandığı ve araçsallaştırıldığı ortaya konulmaya gayret gösterilmiştir.

Öncelikle hicrî VIII. yüzyılda yaşamış olan İbn Teymiyye'nin görüşleri, kendi dönemi içerisinde ele alınarak fikir-hadise irtibatı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu amaçla da İbn Teymiyye'nin İŞİD tarafından kullanılan fetvaları, Moğol istilaları ve Abbasi hilafetinin çöküşü bağlamında incelenmiştir. Ardından İŞİD'in propaganda metinleri ve ideolojik söylemleri, İbn Teymiyye referansları üzerinden değerlendirilerek söz konusu düşüncelerin günümüze hangi kanallar üzerinden aktarıldığı ve hangi gruplar içinde karşılık bulduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Son aşamada ise İŞİD'in önemli yayın organları arasında yer alan *Konstantiniyye*, *Rumiyah* ve *Dabıq* dergileri ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmuş ve bu yayınlarda İbn Teymiyye'ye atıfla delil olarak kullanılan görüşler belirlenmiştir. İbn Teymiyye'nin fetvalarının bağlamını anlamak gayesiyle temel kaynaklardan başta *Mecmû'u'l-Fetâvâ* olmak üzere diğer eserleri de incelenerek metinler ile İŞİD'in söylemi arasındaki benzerlik ve farklılıkların karşılaştırılmasına olanak sağlanmıştır. Bu incelemelerden hareketle, İbn Teymiyye'ye ait fikirlerin çağdaş dönemde fikrî bir sürekliliğe mi yoksa tarihsel bir sapmaya mı işaret ettiği sorusu tartışmaya açılmıştır. Bu kapsamda çalışmanın kuramsal çerçevesi, objektiflikten taviz verilmeden, örgütlerin din faktörünü kullanarak kendilerine dinî bir görünüm kazandırma, dinden beslenme izlenimi yaratma ve din üzerinden meşruiyet üretme çabaları üzerine inşa edilmiştir. Daha özelde ise İslamiyet üzerinden meşruiyet

112; İsmail Akkoyunlu, "İbn Teymiyye'de Selef ve Selefîyye Kavramları", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 1/23 (2019), 545-562.

¹⁰ Hanifi Şahin, "Dabıq Dergisi Bağlamında İŞİD'in Şiilik Algısı", *Turkish Journal of Shiite Studies* 1/2 (2019), 183-214; Hanifi Şahin, "Radikalleşmenin Meşruiyet Payandası Olarak Tekfirci Söylem: İşid Örneği", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/16 (2022), 49-75; Ekici vd., "Terörizm Kapsamında Dinin Suistimali: İŞİD Örneği"; Yunus İbrahimoglu, "İŞİD Örgütünün İdeolojik Alt Yapısındaki Harici Yansımalar: Konstantiniyye Dergisi Örneği", *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2025), 217-239; Ali Kuyaksil, "Terör Örgütlerinin İdeolojisi Olarak Kullandığı Bazı Dinî Kavramlar", *Assam Uluslararası Hakemli Dergi* 1 (2014), 79-114.

¹¹ Şahin, "Dabıq Dergisi Bağlamında İŞİD'in Şiilik Algısı".

oluşturmaya çalışan örgütlerin dini araçsallaştırdığı ve bu bağlamda din ile terörizm arasında doğrudan bir ilişki kurulamayacağı yaklaşımı temel alınarak analiz gerçekleştirilmiştir. Böylece İbn Teymiyye'nin düşünsel mirasının modern radikal hareketler tarafından nasıl yeniden yorumlandığı ve fonksiyonelleştirildiği ortaya konulmaya gayret edilmiştir.

1. İbn Teymiyye'nin Düşünsel Çerçevesi

Asıl adı Ahmed Takıyyüddin Ebü'l-Abbas b. eş-Şeyh Şihâbeddin Ebü'l-Mahâsin Abdülhalim b. eş-Şeyh Mecdüddin Ebü'l-Berekât Abdüsselâm b. Ebî Muhammed Abdullah b. Ebî'l-Kâsım el-Hadır b. Muhammed el-Hıdır b. Ali b. Abdullah olan ve mensup olduğu aile dolayısıyla "İbn Teymiyye" olarak tanınan düşünür, 661/1263 yılında Harran'da birçok fakih yetiştirmiş köklü ve itibarlı bir Hanbelî ailesinin mensubu olarak dünyaya gelmiştir. İlmî faaliyet, araştırma ve telif geleneğiyle öne çıkan bir aile ortamında yetişen İbn Teymiyye, erken dönemden itibaren ilme yönelmiş ve özellikle Kur'an eğitiminden sonra hadis tahsiline yoğunlaşmıştır. Hadis ilmine yönelmesinde ailesinin ilmî birikimi ve özellikle babasının hadis şeyhi olarak konumu belirleyici olmuştur. Nitekim babası, yalnızca muhaddis kimliğiyle değil, aynı zamanda hadislerin anlaşılması ve onlardan hüküm çıkarılmasına imkân tanıyan fıkhu'l-hadîs alanındaki yetkinliğiyle de dikkat çekmiştir. Öyle ki kaynaklarda, babasının Şam'da bir medresede hadis şeyhi olarak görev yaptığı aktarılmıştır.¹² Bu bağlamda İbn Teymiyye'nin Kur'an eğitiminden sonra hadis ilmine yönelmesi ve bu alanda derinleşmesi olağan bir gelişme olarak değerlendirilebilir. İbn Teymiyye, hadis tahsilini öncelikle babasından almış, ardından dönemin önde gelen muhaddislerinden birçok hadis kitabını okumuş ve böylece hadis ilmiyle ilgili geniş bir birikim edinmiştir.¹³ Bu sürecin ise onun sonraki ilmî ve düşünsel faaliyetlerinde hadis merkezli bir yaklaşım geliştirmesine zemin hazırladığını söylemek mümkündür.

İbn Teymiyye, Memlûk Devleti'nin hâkimiyetinde, Haçlı Seferleri ile İlhanlı tehdidinde karşı birleşik bir savunma hattı oluşturma zorunluluğunun gündeme geldiği tarihsel bir dönemde yaşamıştır.¹⁴ Bu dönem, İslam dünyasında dinî ve etnik ayrışmaların son derece belirgin biçimde hissedildiği, toplumsal ve siyasal yapının derin krizlerle karşı karşıya kaldığı bir zaman dilimini temsil etmektedir.¹⁵ Henüz çocuk yaşta iken ailesi, Moğol saldırıları nedeniyle Harran'ı terk ederek Şam'a sığınmak zorunda kalmıştır. İbn Teymiyye'nin çocukluk yıllarında tanık olduğu Moğol istilaları, onun kişiliği ve düşünce dünyasında derin izler bırakmıştır. Moğolların gerçekleştirdiği zulüm, yıkım ve toplumsal bozgunculuk faaliyetlerini bizzat müşahade eden İbn Teymiyye, insanların canlarını ve mallarını koruma uğruna verdikleri mücadeleye ve bu süreçte yaşanan trajedilere tanıklık etmiştir. Bu tarihsel tecrübe, onun zihninde Moğollara dair kalıcı bir olumsuz algının oluşmasına yol açmıştır. Nitekim yetişkinlik döneminde Moğollara karşı direnişin örgütlenmesinde aktif rol üstlenmiş, onların Müslüman olmaları dahi bu olumsuz algıyı değiştirmemiştir. İbn Teymiyye, Moğolları sürekli olarak "bâğî" olarak nitelendirmiş; tövbe edinceye veya haklarından gelinceye kadar onlarla savaşılması gerektiğini savunmuş ve bu görüşünü fiilen de uygulamıştır.¹⁶

İbn Teymiyye gençlik yıllarından itibaren Moğollara karşı yürütülen mücadelelere bizzat katılmış ve Şam'ın savunulmasında aktif bir rol üstlenmiştir. Bu doğrudan tecrübe, onun siyaset teorisyeni olarak kendinden önceki düşünürlerden farklı bir çizgide hareket etmesine yol açmıştır. Zira pratik olarak savaşlara katılımı, siyaset teorisinde gaza ve cihat kavramlarının önceki siyasal kuramcılara nazaran çok daha merkezi bir konum kazanmasına imkân vermiştir. Nitekim siyasetle ilgilenen fakihler arasında doğrudan askerî mücadeleye katılıp savaş tecrübesi edinmiş olanların sayısı oldukça sınırlı kalmıştır. Bu yüzden de İbn Teymiyye'nin çağdaşı olan fakihlerin çoğu, Moğol istilası ilerledikçe farklı şehirlere göç etmek

¹² Ebu'l-Hasan en-Nedvî, *Ricâlü'l-Fikiri ve'd-Da'veti fi'l-İslâm, el-Hafız Ahmed b. Teymiyye* (Küveyt: Dâru'l-Kalem, 1993), 34-35.

¹³ Muhammed Ebu Zehra, *İslâm'da İtikadî, Siyasî ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*, çev. Sıbğatullah Kaya (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2013), 631-634.

¹⁴ Hanifi Şahin, *İlhanlılar Döneminde Şiilik* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2010), 141-150.

¹⁵ Henry Laoust, *İbn Teymiyye'nin Sosyal ve Siyasal Görüşleri Üzerinde Bir Deneme*, çev. Yusuf Emiroğlu (İstanbul: Memfis yayınları, 2021), 1/307.

¹⁶ Hanifi Şahin, *Olgu ile Algı Arasında İbn Teymiyye* (İstanbul: Mana Yayınları, 2021), 32.

zorunda kalmışlardır.¹⁷ Yurdunu terk etmemeyi tercih edenler ise genellikle yeni hâkimler adına hutbe okumakla yetinmişlerdir.¹⁸ Çünkü o dönemde ulemeden genel olarak beklenen, siyasete doğrudan müdahil olmamaları ve mevcut iktidarın egemenlik hakkını onaylamalarıdır.¹⁹ İbn Teymiyye ise bu beklentiyi aşarak, siyasal düşüncesini doğrudan pratik mücadeleyle ilişkilendirmiş ve bu yönüyle klasik fakihlerden ayrılmıştır.

İbn Teymiyye'nin hayatı ve mücadelesi üzerine pek çok çalışma bulunduğu için burada ayrıntılara girilmeyecek, konunun anlaşılabilirliği açısından ana hatlarıyla bir değerlendirme yapılacaktır. Bu çerçevede, İbn Teymiyye Vâdî Hazindâr Savaşı ile başlayan İlhanlı işgal sürecinden, Memlûklerin Şakhab Savaşı'ndaki zaferine kadar geçen dönemde Suriye'de yaşamış ve gelişmeleri doğrudan tecrübe etmiştir. Çocukluk yıllarında Moğol tehdidi nedeniyle ailesiyle birlikte Harran'dan ayrılmak zorunda kalmış, fakat aynı tehlike ile bu kez Dımaşk'ta karşılaşmıştır. İlhanlılar, Moğol mirası bir siyasi yapı olmakla birlikte, Gazan Han ve ordusunun önemli bir kısmı Müslüman olduklarını ileri sürerek bölgeye yönelmiştir. Bu durum, klasik anlamda "İslam düşmanlarıyla savaş"tan farklı bir nitelik arz etmiş; askerî ve toplumsal kesimlerde savaşma konusunda tereddütler ortaya çıkmıştır. Ulema ise İlhanlıların dinî statüsünü belirleme ve onlara karşı mücadeleyi meşrulaştırma hususunda çekimser kalırken İbn Teymiyye'nin fetvaları belirleyici bir rol üstlenmiştir.²⁰ Öyle ki Gazan Han, yayımladığı emanname ile halkın ve şehrin korunmasını, yağmalamaların önlenmesini ve zulmün durdurulmasını emretmiş olsa da İlhanlı askerlerinin gerçekleştirdiği işgal ve uygunsuz davranışları engelleyememiştir. Bu süreçte halktan ağır vergiler toplanmaya başlanmış, kaynaklarda belirtildiği üzere dinî ve kültürel kutsalların hem maddî hem de manevî açıdan tahrip edildiği aktarılmıştır. Dımaşk halkından at ve para zorla alınmış, şehir genelinde talan yapılmış ve birçok yer kullanılamaz hale getirilmiştir.²¹ İlhanlı askerlerinin camilerde dinen haram kabul edilen fiillerde buldukları, içki içtikleri, zina ettikleri ve ibadetin icrasını engelledikleri aktarılmıştır.²² Bu tür uygulamalar, yalnızca dinî mekânların kutsiyetini zedelemekle kalmamış, aynı zamanda toplumun güvenlik duygusunu da derinden sarsmış ve cuma günleri dâhil camilerde sınırlı sayıda insan bir araya gelebilmiştir.²³ Neticede, yaşanan zulüm ve şiddet ortamı halkın can güvenliğini tehlikeye düşürmüştü, bireyler korku nedeniyle gündelik yaşamlarını sürdüremez hale gelmiş ve dışarı çıkmaktan çekinmişlerdir.

XIII ve XIV. yüzyıllarda İslam dünyasında yaşanan söz konusu dinî, siyasî, ahlâkî ve ekonomik kriz ortamı, İbn Teymiyye'nin fikrî ve siyasî tutumunu derinden etkilemiştir. Bu dönemde ortaya çıkan zulüm ve istikrarsızlık karşısında İbn Teymiyye, İlhanlı hükümdarı Gazan Han'a durumu bildirmek üzere girişimlerde bulunmuş, ancak İlhanlı emirleri tarafından engellenmiştir. Bununla birlikte, İbn Teymiyye özellikle Dımaşk halkına yönelik vaazlarında Moğol-İlhanlı Devleti'ne karşı direnişi teşvik etmiş, şehrin terk edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Müslüman olmuş İlhanlılarla savaşmanın hükmü sorulduğunda ise bu savaşın yalnızca câiz değil, aynı zamanda vacip olduğunu ileri sürmüştür. İbn Teymiyye'nin mücadelesi yalnızca fikrî düzeyde kalmamış, 1303 yılı Ramazan ayında Moğol-İlhanlılara karşı silahlı mücadele için Memlûk Sultanı Muhammed b. Kalavun'u ikna etmek amacıyla Mısır'a gitmiştir. Girişimleri neticesinde savaşın manevî ve maddî zemini

¹⁷ Ebu Zehra, *İslam'da İtikadî, Siyasî ve Fikhî Mezhepler Tarihi*, 635-636. Detaylı bilgi için bk. Enver Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı* (Ankara: Fecr Yayınları, 2002), 42-58; İrfan Aycan - M. Mahfuz Söylemez, *İdeolojik Tarih Okumaları* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999), 87-98.

¹⁸ Andre Clot, *Kölelerin İmparatorluğu, Memlûklerin Mısır'ı*, çev. Turhan Ilgaz (İstanbul: Epsilon Yayınları, 2005), 169.

¹⁹ Ulaş Töre Sivrioğlu - Muzaffer Ercan Yılmaz, "Bir İslam Düşünürü ve Siyasal Teorisyen Olarak İbn Teymiyye", *Akademik Bakış Dergisi* 37 (2013), 2.

²⁰ Detaylı bilgi için bk. Ahmet Sağlam, "İlhanlı Hükümdarı Gazan Han'ın Suriye İşgali Sürecinde İbn Teymiyye'nin Siyasî ve Dini Mücadelesi", *International Journal of Social and Educational Sciences - Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 3/6 (2016), 46-52.

²¹ Ebü'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Şihabüddin Ömer İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki (Cezire: Daru'l-Hicr, 1999), 17/722-723; Ebü'l-Abbâs Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk li-Ma'rîfeti Düveli'l-Mülûk*, thk. Muhammed Mustafa Ziyade-Said Abdülfettah Âşûr (Kahire: Matbaatü Dari'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1934), 1/893-894.

²² el-Melikü'l-Müeyyed İmadüddin İsmail b. Ali Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer, Târîhu Ebî'l-Fidâ*, thk. Muhammed Azab (Kahire: Daru'l-Maarif, 1999), 3/55-58; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk li-Ma'rîfeti Düveli'l-Mülûk*, 1/893.

²³ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 17/722.

hazırlanmış, nihayetinde 1303 yılında gerçekleşen Memlûk-İlhanlı çatışması Memlûklerin zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu zaferin ardından hutbeler yeniden Memlûk sultanı adına okunmaya başlanmış ve İbn Teymiyye'nin siyasi-fikrî mücadelesi somut bir başarıya dönüşmüştür.²⁴

Bu kapsamda İbn Teymiyye, fetvalarını tarihsel örneklerle temellendirmiş ve bu yaklaşımı hem halk hem de asker nezdinde kabul görmüştür. Böylece onun fetvaları, savaşın meşruiyetini pekiştiren ve Müslümanları mücadeleye teşvik eden güçlü bir unsur olarak rol almıştır. Dolayısıyla İbn Teymiyye'nin Moğollara karşı yürütülen savaşı desteklemesi, onun düşüncelerinin hem teorik hem de pratik düzeyde gelişmesine katkı sağlamıştır. İbn Teymiyye, 'kâfir' olarak nitelendirdiği Moğollara karşı mücadeleye sınırlı kalmamış, İslâm'ın özüne aykırı gördüğü bid'at niteliğindeki uygulamalara da eleştirel bir yaklaşım sergilemiştir. Bu kapsamda kabir ziyaretleri, kutsal addedilen taş ve emanetler, raks ve müzik eşliğinde gerçekleştirilen ibadetler onun eleştirilerinin odağında yer almıştır.²⁵

İbn Teymiyye'nin yaşadığı dönemde, farklı kültürlerin etkileşimi sonucunda bid'at ve hurafelerin yaygınlaştığı, toplumun hemen her alanının bu tür asılsız inanç ve uygulamalarla kuşatıldığı görülmektedir. Bu durumun önemine binaen İbn Teymiyye, *Sırât-ı Müstakim* adlı müstakim bir eser kaleme almış ve söz konusu meseleleri ayrıntılı biçimde ele almıştır. Eserinde öncelikle bid'at olarak nitelendirdiği ibadetlerin yanlışlığını ortaya koymuş; örneğin Recep ayında oruç tutmak, Şaban ayının on beşinci gecesinde ibadet etmek, belirli gün ve gecelerde topluca namaz kılmak gibi uygulamaların İslam ile herhangi bir bağının bulunmadığını ileri sürmüştür. Bu görüşünü, "sünnet olan cemaat ile âdet haline gelmiş cemaatler" ayırımına dayandırarak, dinî bir temele dayanmaksızın âdetleşen cemaat uygulamalarını reddetmiştir. İbn Teymiyye ayrıca bid'atların "iyi" ve "kötü" şeklinde tasnif edilmesine şiddetle karşı çıkmış ve bid'atların hiçbir şekilde meşru veya faydalı olamayacağını, dinin yalnızca Allah ve Resûlü tarafından belirlenebileceğini, dolayısıyla kimsenin din adına yeni davranışlar geliştirme yetkisine sahip olmadığını vurgulamıştır. Bu bağlamda onun mücadele ettiği başlıca konular arasında kabir ziyareti, ölümlerden yardım talep etme ve insanları Allah'a yaklaşımda aracı kılma gibi hususlar yer almaktadır. İbn Teymiyye, söz konusu uygulamaların şirke kapı araladığını ve bu tür davranışları yıldızlara tapınma ile eşdeğer gördüğünü ifade etmiştir.²⁶

İbn Teymiyye'nin yaşadığı dönemde Müslümanların siyasi durumu oldukça zayıf bir görünüm arz etmektedir. İç çekişmeler ve mezhep temelli ihtilaflar, ümmetin birlik ve beraberliğini ciddi ölçüde sarsmış ve bu durum, dış güçlerin müdahalesine açık ve kolayca hâkimiyet altına alınabilecek bir ortam doğurmuştur. İbn Teymiyye, söz konusu siyasi ve toplumsal çözülmenin temel sebebinin ise Müslümanların akîdelerinden uzaklaşmalarına ve yanlış düşünce akımlarının etkisine kapılmalarına bağlamıştır. Ona göre, kâfirlerin Müslümanlar üzerine musallat olması, dinî sapmaların bir sonucu olarak Allah tarafından takdir edilmiş bir ceza mahiyetindedir.²⁷ Bu bağlamda İbn Teymiyye, İslam hukukunun eksiksiz biçimde uygulanmasına özel bir önem atfetmiştir. Zira Müslümanların güç ve istikrar kazanması, İslam'a tam anlamıyla bağlı kalmalarına bağlıdır. Bu bağlılık iki yönlü bir sorumluluk taşımaktadır. Birincisi bireysel sorumluluklar, ikincisi ise devlet sorumluluğudur. Bireyler, kendi dinî yükümlülüklerini yerine getirmeli, fitne ve fesada sebebiyet vermemeli ve devlet otoritesine karşı sorumluluklarının bilincinde olmalıdır. Devlet ise İslam ahkâmını noksansız biçimde uygulamalı, fitne ve fesadı önlemeli, gerektiğinde had

²⁴ Detaylı bilgi için bk. Hanifi Şahin, "İbn Teymiyye'nin Siyaset Anlayışı" 6/3 (2013), 619; Adem Eryiğit, *İbn Teymiyye'nin Siyaset Düşüncesi ve Cihat Doktrini* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2020), 27-29; Asya Güzel, *İlhanlı-Memlûklü Çatışmasında Takıyüddin İbn Teymiyye ve Reşidüddin Fazlullah-I Hemedâni'nin Aklı* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2022), 119-225.

²⁵ Detaylı bilgi için bk. Sivrioğlu - Yılmaz, "Bir İslam Düşünürü ve Siyasal Teorisyen Olarak İbn Teymiyye", 2; İbn Teymiyye, *Bid'atler*, çev. Heyet (İstanbul: Tevhit Yayınları, 1996), 3-88; İbn Teymiyye, *Müslümanların Kafirlerle Olan İlişkileri* (İstanbul: Tevhit Yayınları, 1996), 58-66.

²⁶ İbn Teymiyye'nin bid'atler, kabir ziyaretleri ile güneşe, yıldızlara dua ve secde edenler ile alakalı detaylı bilgi için bk. İbn Teymiyye, *Sırât-ı Müstakim*, çev. Salih Uçan - Abdi Keskinsoy (İstanbul: Pınar Yayınları, 2006), 355-620.

²⁷ İbrahim Ukayli, *Tekamülül-Menheci'l -Ma'rifi İnde İbn Teymiyye* (Virginia: el-Ma'hadu'l Alemlil-fikri'l-İslamî, 1994), 95; Büşra Erdem, "İbn Teymiyye'nin Moğol İlhanlı Devleti Adına Vermiş Olduğu Fetvaların Radikal Örgütler Tarafından Güncellenmesi", 12. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı - III (Hukuk - İktisat - Siyaset - Uluslararası İlişkiler)*, ed. Talha Erdoğan - Şeyda Karabatak (Yalova: İLMİ ETÜDLER DERNEĞİ (İLEM), 2024), 148.

cezalarını tatbik etmekten kaçınmamalıdır. Bunun yanı sıra devlet, toplumda ayırım gözetmeksizin herkese hakkını tanımalı ve adaletle muamele etmelidir. İbn Teymiyye, bu düşüncelerini sistematik bir şekilde ortaya koymak amacıyla *es-Siyâsetü's-Şer'îyye* adlı eserini kaleme almış ve bu eser aracılığıyla hem Müslümanları hem de yöneticileri, İslam hukukunun bütüncül bir halde uygulanmasına ve adaletin tesisine teşvik etmiştir.²⁸

İbn Teymiyye'nin düşünce dünyası, yaşadığı dönemin tarihsel ve toplumsal koşullarıyla birlikte, yani fikir-hadise irtibatı çerçevesinde ele alındığında, daha bütüncül ve bağlama duyarlı bir portre ortaya çıkmaktadır. Nitekim Moğol istilası sürecinde siyasal otoriteye karşı çıkışın meşruiyetini savunması ile bid'at karşıtlığındaki hassasiyetinin temel sebeplerinin, dönemin olaylarıyla doğrudan bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür. Bu kapsamda onun cemaate birlikteliği sarstığını düşündüğü bidat uygulamalarına bu denli karşı çıkmasında Moğolların son verdiği hilafet sistemi sonrasında dağılma tehlikesiyle yüz yüze kalan İslam ümmetini "cemaat" ortak paydasında tutma arzusunun da etkili olduğu söylenebilir.²⁹ Öyle ki İbn Teymiyye, gerektiğinde minberden muharebe meydanına inebilecek bir kararlılık sergileyerek hem halk nezdinde itibarını artırmış hem de devlet kademelerinde nüfuz kazanmıştır.

Bununla birlikte ilerleyen yıllarda otorite boşluğunun doğurduğu toplumsal karışıklıklara öğrencileriyle birlikte doğrudan müdahale etmesi ve özellikle kabir ziyaretleriyle ilgili fetvaları, muhaliflerinin sert eleştirilerine hedef olmasına yol açmıştır. Keskin üslubu, radikal yaklaşımları ve düşüncelerini açık biçimde ifade etmesi, Memlûk yönetimiyle ilişkilerinde gerilim yaratmış ve bu sebeple defalarca hapsedilmesine neden olmuştur. İbn Teymiyye, öğrencisi İbn Kayyım el-Cevziyye ile birlikte Şam Kalesi'nde hapsedildiği dönemde, kendisi için en temel ilmî faaliyet araçları olan kalem ve kâğıdın elinden alınmasına tahammül edememiştir. Bu durum, onun ilmî üretim ve tefekkür imkânlarının engellenmesi anlamına geldiğinden, derin bir üzüntüye ve ruhsal çöküntüye yol açmıştır. Neticede, yaşadığı bu ağır psikolojik ve fiziksel sarsıntı hastalığa dönüşmüş ve 20 Zilkade 728/1328 tarihinde vefat etmiştir.³⁰

2. Modern Selefi-Cihadi Hareketlerin Doğuşu

İbn Teymiyye, Selefi-çihadi düşünce geleneğinin oluşumunda en etkili isimlerden biri olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar hicri VIII. asırda yaşamış bir âlim olsa da esas tesirini modern dönemde göstermiştir. Bu etkinin temel sebeplerinden biri, onun kendi döneminde dinî ve toplumsal sorunlar olarak teşhis ettiği olguların modern dönemde de benzer biçimde varlığını sürdürmesidir. İbn Teymiyye'nin, yaşadığı çağda Müslüman coğrafyanın geniş bir bölümünde Moğol hâkimiyetinin bulunması ve onların İslam'a intisap sürecinin beraberinde getirdiği tartışmalar, onun düşüncelerini şekillendiren önemli faktörler olmuştur. Bu tarihsel bağlam, modern dönemde Müslüman toplumların yaşadığı işgal tecrübeleri ve seküler rejimlerin inşasıyla belirli paralellikler arz etmektedir. Dolayısıyla, İbn Teymiyye'nin görüşleri, modern dönemde benzer sorunlarla karşılaşan Müslümanlar için bir referans noktası hâline gelmiştir.

İbn Teymiyye'nin Hanbelî geleneğine mensup âlimler yetiştiren bir ailede dünyaya gelmiş olması, onun Nebevî ve Selefi yolu (et-tarikatu'n-nebeviyye es-selefiyye) benimsemesinde ve bu yöntemin güçlü bir savunucusu hâline gelmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.³¹ Ancak onun yaşadığı dönemde Selefi yaklaşım, önceki yüzyıllara kıyasla etkisini büyük ölçüde yitirmişti. Buna karşılık kelâm ilmi, özellikle Eş'arî ekolünün Mutezile'ye karşı geliştirdiği sistematik teori sayesinde, Sünnî düşünce içerisinde güçlü bir konum elde etmişti. Aynı dönemde tasavvuf, pratik ve teorik düzeyde önemli bir nüfuz kazanmıştı. Halkın dinî yaşayışında tasavvufî anlayış belirleyici bir rol oynarken, İbnü'l-Arabî'nin geliştirdiği özgün metafizik sistem, tasavvuf geleneğini bağımsız bir teorik çerçeveye kavuşturmuştur. Bu gelişme, tasavvufun başlangıçta Ehl-i Sünnet ile uyumlu bir çizgide ilerlemesine rağmen,

²⁸ İbn Teymiyye, *Şer'i Siyaset -Es-Siyasetü's-Şer'îyye fi ishari'r-rai ve'r-ra'iyye-*, çev. Soner Duman (İstanbul: Timaş Yayınları, 2021).

²⁹ Şahin, *Olgu ile Algı Arasında İbn Teymiyye*, 131-132.

³⁰ Ahmed b. Ali Ebu'l-Fadl İbn Hacer el-Askalâni, *ed-Dürerü'l-Kâmine fi A'yâni'l-Mieti's-Sâmine* (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1993), 1/149; Şemsüddin Ebî Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabi, *Tezkiretü'l-Huffâz* (Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1958), 4/1497-1498.

³¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım (Medine: Mektebetu'l-Muluk, 2004), 12/349; Laoust, *İbn Teymiyye'nin Sosyal ve Siyasal Görüşleri Üzerinde Bir Deneme*, 1/31.

İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240)'nin düşünceleriyle birlikte belirgin bir ayrışmaya yol açmıştır. Bunun yanı sıra felsefe de İslam dünyasında kendi metafizik sistemini kurmuş ve Selefi metodolojinin karşısında güçlü bir rakip olarak yer almıştır. Dolayısıyla İbn Teymiyye'nin düşünsel mücadelesi, yalnızca kelâm ve tasavvufu değil, aynı zamanda felsefi gelenekle de karşı karşıya gelmiştir. Bu çok yönlü entelektüel ortam, onun Selefi yöntemi yeniden ihya etme çabasını hem zorlaştırmış hem de daha keskin bir karaktere büründürmüştür.³²

İbn Teymiyye, yaşadığı dönemde İslam'ın tevhid anlayışının yanlış yorumlandığını ileri sürmüştür. Ona göre tevhid, iki temel boyutta ele alınmalıdır. Bunlardan birincisi rubûbiyet tevhidi, ikincisi ise ulûhiyet tevhididir. Rubûbiyet tevhidi, Allah'ın kâinatın yegâne yaratıcısı ve mutlak sahibi olduğuna iman etmeyi ifade eder. Ancak İbn Teymiyye'ye göre bu iman biçimi tek başına yeterli değildir. Çünkü Kur'an'da aktarıldığı üzere Hz. Peygamber'in muhatap olduğu müşrikler de Allah'ın yaratıcı olduğunu kabul etmekteydiler. Buna karşılık ulûhiyet tevhidi, bütün ibadetlerin yalnızca Allah'a yöneltilmesini gerektirir. Müşriklerin putlara dua etmeleri, onlar adına kurban kesmeleri ve benzeri ritüelleri yerine getirmeleri, bu ikinci boyutu ihlal eden pratikler olarak değerlendirilmiştir. Onun tevhid tasnifi, bir yandan kelâm ekollerinin geliştirdiği tevhid anlayışına yönelik eleştirel bir müdahale niteliği taşıırken diğer yandan tasavvufun güçlenmesiyle halk arasında yaygınlaşan yeni dinî pratiklere karşı bir reddiye işlevi görmüştür.³³ Esasında kendisini, tevhidin özellikle ulûhiyet boyutuna yoğunlaşırken o dönemde yaygınlaşan dinî pratiklerden etkilendiğini söylemek mümkündür. Nitekim ona göre Allah'tan başka varlıklara yöneltilen dualar, kabirlerin ziyaret ve tevessül merkezleri hâline gelmesi, sâlih kullardan yardım talep edilmesi gibi uygulamalar, tevhid ilkesinin ihlali anlamına gelmekteydi. Bu durum ise İbn Teymiyye'nin söz konusu pratikler ile Hz. Peygamber'in muhatap olduğu Mekke müşriklerinin ibadet biçimleri arasında doğrudan paralellik kurmasına yol açmıştır.³⁴ Böylece söz konusu yaklaşım, onun tevhid anlayışını yalnızca teorik bir tasnif olmaktan çıkararak dönemin toplumsal ve dinî hayatında gözlemlenen pratiklere yönelik eleştirel bir müdahalesi hâline gelmiştir. Vehhâbî ideolojinin İbn Teymiyye'den doğrudan beslenebilmesinin en önemli imkânı, onun tevhid anlayışını yalnızca teorik bir inanç ilkesi olarak değil, aynı zamanda "amelî tevhid" şeklinde pratik boyutuyla temellendirmesidir. İbn Teymiyye'nin tevhid kavramına yüklediği bu amelî boyut, sonraki dönemlerde ortaya çıkan çağdaş selefi hareketlerin onun düşüncelerini kendilerine rehber edinmelerini mümkün kılmıştır. Başka bir ifadeyle, tevhidin yalnızca itikadî bir ilke olarak değil, toplumsal ve siyasal düzlemde uygulanması gereken bir norm olarak yorumlanması, İbn Teymiyye'nin çağdaş selefi söylem üzerindeki etkisini doğrudan belirlemiştir.³⁵ Bu çerçevede onun tevhid teorisi, hem kelâmî hem de tasavvufî geleneklere karşı Selefi metodolojiyi yeniden ihya etme çabasının merkezinde yer almıştır.

Dolayısıyla Selefilik'in tarihsel seyrine bakıldığında, başlangıçta kurumsal bir yapıdan veya örgütlü bir harekete işaret etmekten ziyade, İslam düşüncesine "dışarıdan" sızmış unsurları tasfiye ederek ilk Müslüman toplumun özgün saflığına dönüş iradesini temsil ettiği,³⁶ zamanla siyasal bir ideolojiye dönüşüm süreci geçirdiği görülmektedir. Bu dönüşüm İbn Teymiyye'nin kelimacılar,³⁷ felsefeciler, Şiiiler ve tasavvufçularla giriştiği polemikler aracılığıyla Selefi düşünceye yeni bir canlılık kazandırmasıyla başlamış ve Abdülvehhâb'ın Necd bölgesinde Selefilik'i siyasallaştırarak Suûd hanedanı nezdinde devlet mezhebi haline getirmesiyle

³² Detaylı bilgi için bk. Müfrih bin Süleyman el-Kavsi, *Selefilik: Tanımı, Tarihi, Alanları, İlkeleri ve Özellikleri* (İstanbul: Guraba Yayıncılık, 2010), 80-81; Eryiğit, *İbn Teymiyye'nin Siyaset Düşüncesi ve Cihat Doktrini*, 54-65; Laoust, *İbn Teymiyye'nin Sosyal ve Siyasal Görüşleri Üzerinde Bir Deneme*, 1/17-56; Furkan Karen, *İslami Köktencilik ve Taliban'ın Teopolitik Analizi* (Samsun: Samsun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2023), 40-41.

³³ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l Fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım (Medine: Mektebetü'l-Muluk, 2004), 1/88-94; İbn Teymiyye, *Tevhid Risalesi -er-Risâletü't Tedrümüyye-*, çev. Ulvi Murat Kılavuz (İstanbul: İz Yayıncılık, 2019), 119-130.

³⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l Fetâvâ*, 1/305-315.

³⁵ İşcan, *Selefilik İslami Köktencilik'in Tarihi Temelleri*, 34.

³⁶ Mehmet Zeki İşcan, "Selefilik'in Temel Esasları ve Sosyo-Politik Arka Planı", *Tarihte ve Günümüzde Selefilik* (Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı 08-10 Kasım 2013, İstanbul, 2014), 101.

³⁷ Detaylı bilgi için bk. M. Sait Özervarlı, *İbn Teymiyye'nin Düşünce Metodu Ve Kelâmcılara Eleştirisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2023), 87-214; Salih Muratcan Koşar, "İbn Teymiyye'nin Kelâmcılara Olan Eleştirisi", *İlahiyat Araştırmaları IV*, ed. Osman Eyüpoğlu - Muhyettin Düzenli (Samsun: Üniversite Yayınları, 2023), 277-321.

kurumsallaşmıştır.³⁸ Nihayetinde ise Selefilik, sadece dinî saflığı korumaya yönelik bir söylem olmaktan çıkmış, siyasal düzenin meşruiyetini belirleyen bir ideolojik çerçeveye dönüşmüştür.

İbn Teymiyye'nin düşünceleri, kendi döneminde İslam dünyasında geniş bir etki alanı bulamamış, hatta Hanbeli geleneği içerisinde dahi merkezi bir konum elde edememiştir.³⁹ Bununla birlikte, 18. yüzyılda Muhammed b. Abdülvehhâb'ın ortaya koyduğu hareket, İbn Teymiyye'nin tevhid anlayışını yeniden gündeme taşımıştır. İbn Abdülvehhâb için temel mesele, dinin asli şartı olarak gördüğü tevhidin yeniden tesis edilmesiydi. Bu bağlamda, İbn Teymiyye'nin özellikle ulûhiyet tevhidine ilişkin görüşlerini merkeze almış ve bu boyutu yerine getirmeyenleri “müşrik” olarak nitelendirmiştir. Ona göre, bu tür kimselerin doğru yolda olduklarını kabul etmek, onları tekfir etmemek, onların küfüründen şüphe duymak veya onları desteklemek de küfür kapsamında değerlendirilmelidir. Aynı şekilde, şeriata ait uygulamaları terk eden bedeviler, kendi hükümlerini Allah'ın elçisinin getirdiği hükümlerin üzerine koydukları için tekfir edilmiştir.⁴⁰

XX. yüzyılda İbn Teymiyye'nin tevhid anlayışını yeniden gündeme taşıyan en önemli isimler arasında Seyyid Kutub (ö. 1966) ve Ebu'l-Âlâ Mevdûdî (ö. 1979) zikredilebilir. Bu düşünürler, yaşadıkları dönemde İslamî kökenciliğin en üretken ve etkili yazarları arasında değerlendirilmiş; eserleri İslam dünyasının farklı bölgelerinde tercüme edilerek geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Yazdıkları eserler, İslamcılık tarihinde önemli bir kırılma noktası teşkil etmiş ve daha önceki dönemlerde ortaya çıkan “köktenci uyarlamacılık” ve “muhafazakâr köktencilik” olarak tanımlanan ekollerden ayrılarak “radikal köktencilik” önünü açmıştır.⁴¹ Her iki düşünür de İbn Teymiyye'nin tevhid konusundaki yorumlarını büyük ölçüde tekrar etmişse de yapılan ilavelerle bu yorumların kapsamını genişletmişlerdir. Böylece tevhid anlayışı, yalnızca metafizik ve kozmik alanla sınırlı kalmamış, beşerî ilişkiler ve toplumsal düzeni de kapsayacak şekilde yeniden yorumlanmıştır.⁴² Buna göre Allah, evrenin ve onun işleyişini belirleyen kanunların yaratıcısı olmanın yanı sıra, insanların dua, yardım talebi ve korku gibi metafizik yönelimlerinde de tek muhatap olmalıdır. Bu bağlamda herhangi bir aracılık veya ortaklık şirk olarak değerlendirilmiştir. Mevdûdî, özellikle “ilah, rab, ibadet ve din” kavramlarını yeniden yorumlayarak İbn Teymiyye'nin tevhid anlayışını biraz daha ileriye taşımıştır. Ona göre “ilah” ve “rab” kavramları yalnızca metafizik bir bağlamda değil, aynı zamanda otorite ve egemenlik anlamında da anlaşılmalıdır. Bu çerçevede ilahî egemenlik yalnızca tabiatın düzeniyle sınırlı olmayıp sosyal, siyasal ve iktisadi düzenleri de kapsar.⁴³ Dolayısıyla Mevdûdî'ye göre, Allah'ın egemenliği dışında kalan her türlü otorite ve düzen, tevhid ilkesine aykırı olup reddedilmelidir.

Seyyid Kutub, Mevdûdî'nin tevhid ve ilahî egemenlik yorumlarını büyük ölçüde benimseyerek kendi düşünce sistemine dâhil etmiştir. Ona göre doğa yasaları ile toplumsal yasalar arasındaki temel fark, insan iradesinin varlığıdır. Doğa yasalarında ilahî egemenlik zorunlu olarak gerçekleşirken, toplumsal alanda bu egemenliğin gerçekleşmesi insan iradesinin Allah'a itaatıyla mümkündür. Böylece doğa yasaları ile sosyal yasaların uyumu sağlanmış olur. Kutub'a göre yasama yetkisi mutlak surette ilahî bir yetkidir. Allah dışında herhangi bir otorite tarafından paylaşılması mümkün değildir ve aksi durum şirk olarak değerlendirilir. Yasama, ilahî egemenliğin tesis aracıdır ve İslam dininde bu aracın adı şeriattır. Kutub'un yaklaşımında şeriata itaat, herhangi bir fayda veya rasyonel gerekçeye dayalı değildir. Nitekim bu tür gerekçeler dinin özüne aykırıdır. Müslümanların şeriata bağlılığı, yalnızca Allah'a mutlak kulluklarının bir gereği olarak anlaşılmalıdır. Bu bağlamda Kutub, İslam'ı savunma pozisyonundan çıkararak ona rasyonel gerekçeler üretme çabasını

³⁸ Mehmet Dalkılıç, *İslam Mezhepleri Tarihi* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010), 72; Khaled Abou el Fadl, *The Great Theft Wrestling Islam from the Extremists* (2005: HarperCollins Publishers, ts.), 57; Fazlur Rahman, *İslâmî Yenilenme Makaleler III* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 42-43; Ferhat Koca, *İslam Düşüncesinde Selefilik Genel Karakteristiği ve Günümüzdeki Motivasyonları* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 16, 20.

³⁹ John Voll, “Muhammed Hayyâ el-Sindî ve Muhammed İbn Abdülvehhâb: 18. Yüzyıl Medinesi'nde Entelektüel Bir Grubun İncelemesi”, *Vahhâbîler: Teori, Doktrin ve Tarih I*, ed. Onur Özatağ (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2022), 200.

⁴⁰ Muhammed İbn Abdülvehhâb, *Tevhid Risaleleri-1* (İstanbul: Muvahhid Yayınları, 2013), 64-69.

⁴¹ Karen, *İslami Köktencilik ve Taliban'ın Teopolitik Analizi*, 67.

⁴² Ebû'l-Âlâ Mevdûdî, *Kur'an'a Göre Dört Terim* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2005), 24-72.

⁴³ Ebû'l-Âlâ Mevdûdî, *Gelin Müslüman Olalım* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013), 44-66.

reddetmiş ve şeriata itaati “pür boyun eğiş” olarak tanımlamıştır.⁴⁴ Aynı şekilde Kutub, cihat konusundaki apolojik yaklaşımları da eleştirmiştir. Ona göre cihat yalnızca savunma amaçlı bir faaliyet değildir. Aynı zamanda ilahî egemenliğin toplumsal düzlemde tesis edilmesi için de bir araçtır. Böylece İslam davetini engelleyen siyasi otoritelerle savaşmak meşru kabul edilmiştir. Bu savaşlar, söz konusu toplumların İslam davetine açılmasını ve böylece gerçek özgürlüğe kavuşmalarını sağladığından dolayı meşrudur.⁴⁵

XX. yüzyılın Selefî-Cihadî anlayışının en önemli savunucularından bir diğeri de Abdullah Yusuf Azzam (ö. 1989) olmuştur. Kendisi Filistin kökenli bir İslam âlimi ve ideolog olan Azzam, çağdaş cihat düşüncesinin kurucu figürlerinden biri kabul edilmiştir. Onun entelektüel mirası, modern İslami hareketler içerisinde silahlı direnişi yalnızca yerel bir olgu olmaktan çıkıp tüm Müslümanlar için kolektif bir yükümlülük olarak konumlandırması bakımından belirleyici bir rol oynamıştır. Filistin’de doğan ve gençlik yıllarından itibaren Müslüman Kardeşler hareketi içerisinde yer alan Abdullah Yusuf Azzam, Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgali sürecinde bölgeye giderek mücahit gruplara katılmıştır. Bu dönemde kaleme aldığı eserler ve yaptığı beyanatlar aracılığıyla Afgan direnişinin örgütlenmesinde kayda değer bir rol üstlenmiştir. Eğitilmiş bir teolog olan Azzam, El-Kaide’nin ideolojik yapılanmasını büyük ölçüde İbn Teymiyye’nin cihat anlayışına dayandırarak şekillendirmiştir.⁴⁶

Azzam, İbn Teymiyye’nin cihat anlayışını dönemin tarihsel ve sosyo-politik koşulları çerçevesinde yeniden yorumlamıştır. O, Peygamber’in “Allah’a ibadet edilinceye kadar kılıçla gönderildim” hadis rivayetini dayanak göstererek cihadı, imandan sonra gelen en temel dini yükümlülüklerden biri olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda Azzam, cihadı İbn Teymiyye’nin öngördüğü cezalandırıcı bir pratikten ziyade, namaz ve oruç gibi tüm Müslümanların gündelik hayatlarının ayrılmaz bir parçası olarak tasavvur etmiştir. Dahası, Tevbe Suresi 39. ayete ve İbn Teymiyye’nin bu ayetin yorumuna dayanarak, Allah’ın cihat etmeyen toplulukları helak ederek yerlerine başka toplulukları getireceğini vurgulamıştır. Böylece Azzam, içinde yaşanan tarihsel bağlamda cihadı, doğrudan bir saldırıya maruz kalınmasa dahi tüm Müslümanların gündelik yaşamlarının ayrılmaz bir unsuru olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşım ise kendisine kadar belirli şartlarla sınırlandırılan cihat anlayışını, zaman ve mekân bağlamından bağımsızlaştırarak küresel ölçekte geçerlilik iddiası taşıyan bir paradigma hâline dönüştürmüştür.⁴⁷

Azzam, yazılarında geliştirdiği cihat anlayışının yanı sıra, modern dönemde bu konu etrafında ortaya çıkan çeşitli sorulara da yanıtlar üretmiştir. Bu hususta katı bir tutum benimseyen Azzam, cihat esnasında sivil Müslümanların zarar görme ihtimalinin cihadın icrasına engel teşkil etmediğini ileri sürerek, bu bağlamda şiddetin kullanım sınırlarını olabildiğince genişletmiştir. Ayrıca, cihat için bir imam ya da liderden izin alınması gerektiği yönündeki klasik görüşe karşı çıkarak bu iznin bizzat Peygamber tarafından verilmiş olduğunu ve dolayısıyla günümüzde Müslümanların cihat için herhangi bir otoriteden izin almalarının gerekmediğini vurgulamıştır.⁴⁸

Azzam’ın, Afganistan’ın Sovyet işgalinden kurtarılması amacıyla tüm dünyadan mücahitleri bu bölgeye seferber etmeye yönelik küreselleştirilmiş cihat anlayışı, onun düşüncelerinden etkilenen Usame bin Ladin ile birlikte kurdukları El-Kaide örgütü aracılığıyla kurumsal bir yapı kazanmıştır.⁴⁹ Bin Ladin ise tüm Müslüman coğrafyasının tek bir devlet ve tüm Müslümanların tek bir millet olarak tanımlanması gerektiğini ileri sürerek Azzam’ın cihat anlayışını benimsemiş ve cihadı bütün Müslümanlar için zorunlu bir yükümlülük olarak konumlandırmıştır. Ona göre Müslüman dünyası, cihadı terk ettiği için ABD ve İsrail öncülüğündeki ‘haçlılar’ ve müttefiklerinin uyguladığı cinayet, mülksüzleştirme ve yağmalama gibi musibetlere maruz kalmıştır. Bu kapsamda cihat anlayışında sivil-asker ayrımı yapmayan Bin Ladin’in iddiasına göre, en büyük düşman olarak gördüğü ABD, Nagazaki’ye atom bombası atılması örneğinde olduğu gibi, saldırılarında asker-sivil ayrımı gözetmemiştir. Bu nedenle de cihadın amacına ulaşabilmesi için düşmanın tüm unsurlarına

⁴⁴ Seyyid Kutub, *Yoldaki İşaretler*, çev. Murat Hazine (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013), 39-104.

⁴⁵ Kutub, *Yoldaki İşaretler*, 60-63.

⁴⁶ Kaşıkçı - Bülbül, “Selefi-Cihadi Örgütlerin Karşılaştırmalı Analizi: El-Kaide ve İŞİD Örneği”, 98-99.

⁴⁷ Abdullah Azzam, *Defence of the Muslim Landsthe First Obligation After Iman*, 2002, 11-13; Kaşıkçı - Bülbül, “Selefi-Cihadi Örgütlerin Karşılaştırmalı Analizi: El-Kaide ve İŞİD Örneği”, 100-101.

⁴⁸ Azzam, *Defence of the Muslim Landsthe First Obligation After Iman*, 9-20.

⁴⁹ Kaşıkçı - Bülbül, “Selefi-Cihadi Örgütlerin Karşılaştırmalı Analizi: El-Kaide ve İŞİD Örneği”, 102.

yöneltilen saldırıların meşru olduğunu savunmuştur.⁵⁰

XXI. yüzyıla gelindiğinde Selefi-Cihadî akımların en belirgin temsilcileri arasında El-Kaide ve İŞİD gibi örgütler öne çıkmıştır. Bu hareketler, İbn Teymiyye tarafından temelleri atılan ve sonraki müntesipleri tarafından geliştirilen tevhid nazariyesini merkezî bir referans noktası olarak benimsemişlerdir. Bu çerçevede tekfir, şiddet kullanımı, öldürme ve hatta kendi mensuplarının ölümü, söz konusu örgütler tarafından “imanın gereği” olarak meşrulaştırılmış ve ideolojik bir kılıfla sunulmuştur. “Arap Baharı” olarak adlandırılan süreç sonrasında Irak ve Suriye’de ortaya çıkan siyasal ve toplumsal istikrarsızlık ortamında, El-Kaide, İŞİD, el-Nusra ve Cebhetu’ş-Şamiyye gibi birçok örgüt ön plana çıkmıştır. Bu gruplar, gerçekleştirdikleri kitlesel şiddet eylemlerini ve katliamları, imanî bir yükümlülük şeklinde ortaya koyarak dinî söylemi, politik şiddetin meşruiyet zemini hâline getirmişlerdir.⁵¹ Bu durum, İbn Teymiyye’nin tevhid anlayışının modern dönemde radikal bir biçimde yeniden yorumlanarak, Selefi-Cihadî hareketlerin ideolojik çerçevesine dönüştüğünü göstermesi açısından önem arz etmektedir. Sonuç itibarıyla, Selefilğin teolojik bir söylemden siyasal bir ideolojiye evrilme süreci, modern dönemde İŞİD gibi örgütler tarafından radikalize edilerek şiddet eksenli bir siyasal projeye dönüştürülmesinin anlaşılması açısından kritik bir analitik çerçeve sunmaktadır.

Bu kapsamda İbn Teymiyye’nin etkisi süreç içerisinde bir bütün halinde düşünüldüğünde karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Akım	İbn Teymiyye'den Alınan Temel Unsur	Modern Etki
Vehhâbilik	Tevhid vurgusu, bid'at karşıtlığı, tasavvuf eleştirisi	Suudi Arabistan'ın resmi ideolojisi
Çağdaş Selefilik	Kur'an ve Sünnet'e dönüş, akıl-nakil ilişkisi	Metin merkezli epistemoloji, mezheplerden bağımsızlık
Siyasal İslam / Cihadî Hareketler	Şeriatın tatbiki, gayr-i meşru yönetime karşı mücadele	İşgal ve seküler rejimlere karşı ideolojik referans

3. İŞİD'in İdeolojik İnşası

İdeolojik hedeflerini gerçekleştirme sürecinde dini referanslardan beslendiğini iddia eden gruplar, planladıkları eylem ve faaliyetleri örgüt mensuplarına benimsetebilmek amacıyla sıklıkla bireylerin inanç dünyalarını hedef alma eğilimindedir. Bu doğrultuda, söz konusu örgütler, sorgulamaksızın talimatları yerine getiren, eleştirel düşünme süreçlerinden uzak ve mutlak itaat sergileyen üyelerle çalışmayı tercih etmektedir. Örgüt mensuplarının görevlerini etkin biçimde icra edebilmeleri için belirli bir moral ve motivasyon düzeyine sahip olmaları gerekmektedir. Bunun sağlanmasında en işlevsel ve kolay yöntem ise bireylerin dinî veya ideolojik inançları üzerinden onları etkilemek ve yönlendirmektir.⁵²

Bu bağlamda, dini söylemleri araçsallaştırarak şiddeti meşrulaştırıcı bir ideolojik çerçeveye dönüştüren başat aktörlerden biri de İŞİD olmuştur. El-Kaide'nin ideolojik gelişiminde Azzam ve Zevahiri gibi lider ideologların belirleyici bir rol üstlenmesine karşın, İŞİD'in ideolojik yapılanmasının büyük ölçüde doğrudan örgüt içi figürlerden ziyade İslam'ın erken dönem düşünürlerine dayandırıldığı söylenebilir. Örgüt, ideolojisini temellendiren Selefi yaklaşımı Peygamber'in “ümmetimin en hayırlısı benim neslimden olanlardır” ifadesine atıfla meşrulaştırma gayreti içerisinde olmuştur. Bu doğrultuda Peygamber'in, sahabenin ve onların yetiştirdiği âlimlerin dönemindeki İslamî uygulamaların günümüzde ya aslına uygun biçimde sürdürülmediği ya da tamamen terk edildiği ileri sürülmüştür.⁵³

Böylece örgüt, geliştirdiği bu yorumu dokümanlarında Selefi düşünce geleneği içerisinde değerlendirilen yazar ve eserlerle temellendirmiştir. Örneğin, tek sancak altında birleşecek ümmetin tek bir lider tarafından yönetilmesi gerektiği görüşü, *Kütüb-i Sitte* arasında yer alan *Sünen Dârimî*'nin Hz. Ömer'e atfettiği “Cemaatsız İslam, lidersiz cemaat ve itaatsiz liderlik mümkün değildir.” ifadesiyle meşrulaştırmaya çalışılmıştır. Benzer şekilde, Müslüman

⁵⁰ FBIS Report, *Compilation of Usama Bin Ladin Statements 1994-January 2004* (ts.), 34-99.

⁵¹ Detaylı bilgi için bk. Cengiz Güngörmez, *Çağdaş Harici Akımlar: El-Kaide ve İşid Örneği* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2023), 52-54; Beyza Okumuş, *Daiş'in Müslüman Gruplara Yönelik Eylemlerini Meşrulaştırma Stratejisi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2017), 63-80.

⁵² Kuyaksil, “Terör Örgütlerinin İdeoloji Unsuru Olarak Kullandığı Bazı Dinî Kavramlar”, 85.

⁵³ “Dabıq no:2”, 10-11.

ümmetin sözde İslam Devleti çatısı altında hicret ederek bir araya gelip cihat etmesi gerektiği düşüncesi, Ahmed b. Hanbel ve Tirmizi'nin, Peygamber'den rivayet ettikleri "Allah'ın bana emrettiği beş şeyi, ben de size emrediyorum: cemaat, dinleme, itaat, hicret ve cihat" hadis rivayetine dayandırılmıştır.⁵⁴

Selefi-Vahhâbî düşünce çizgisi, IŞİD'in ideolojik yapılanmasının temel bileşenlerinden birini oluşturmuştur. Bu çerçeve, tarihsel olarak Haricî hareketlerin radikal eğilimlerinden,⁵⁵ İbn Teymiyye'nin literalist ve mücadeleci yorumlarından ve nihayetinde Muhammed b. Abdülvehhâb'ın doktriner Selefi yaklaşımından beslenen bir sürekliliğin ürünü olarak ortaya çıkmıştır.⁵⁶ Dolayısıyla IŞİD'in ideolojisi, İslam düşünce tarihinde belirli bir hattı temsil eden bu üç kaynak üzerinden şekillenen tarihsel bir sürecin çağdaş yansıması olarak değerlendirilebilir. Örgüt, bu ideolojik zemini yalnızca teorik düzlemde değil, aynı zamanda eylemlerinde, hedeflerinde ve yayınlarında da açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu durum, IŞİD'in söylem ve pratiklerinde Selefi-Vahhâbî düşünce sistematığının belirleyici rolünü gözler önüne sermekte ve örgütün kendisini tarihsel bir sürekliliğin güncel taşıyıcısı olarak konumlandığına göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

IŞİD, dinî ve siyasî alanlar arasında herhangi bir ayırımın bulunmadığını savunan bir ideolojik çerçeveyi benimsemiştir. Bu yaklaşım, örgütün aldığı tüm kararların ve gerçekleştirdiği eylemlerin İslam hukuku ve şeriatıyla uyumlu olması gerektiği iddiasına dayanmaktadır. Benzer bir düşünce sistematığı El-Kaide tarafından da kabul edilmiştir. Bu ideolojide, İslam'ın ilk dönemlerindeki pratiklerin sahih ve bağlayıcı olduğu varsayılmış sonraki dönemlerde İslam'a giren uygulamalar ise dinin özünden uzaklaştırıcı unsurlar olarak görülmüş ve bid'at kategorisinde reddedilmiştir. Dolayısıyla "öze dönüş" söylemi, bu düşünce sistematığının merkezinde yer almaktadır. Bununla birlikte IŞİD, Selefi-Vahhâbî ideolojiye uymayan bireyleri tekfir etmekte ve tekfir edilenlerle mücadeleyi (cihadı) tüm Müslümanlar açısından farz olarak tanımlamaktadır. Bu ideolojik çerçevede, tekfiri reddetmek veya cihadı kabul etmemek ölümle cezalandırılması gereken bir sapma olarak görülmektedir.⁵⁷ Bu yaklaşım, örgütün söylem ve pratiklerinde radikal bir dışlayıcılığı ve şiddet merkezli bir meşruiyet anlayışını üretip kurumsallaştırması açısından dikkat çekmektedir.

Çağdaş araştırmacılara göre IŞİD'in el-Kaide'den ayrılmasını belirleyen en temel unsurlar, dört doktrinel ilke etrafında şekillenmiştir. Bunlardan birincisi, kıyamet zamanının yakınına dair apokaliptik ve eskatolojik beklenti, ikincisi İslam hilafetinin derhal yeniden tesis edilmesi gerektiği yönündeki zorunluluk, üçüncüsü Şiilerin topyekün tekfir edilmesi ve imha edilmesi politikası, dördüncüsü cihadın mutlak önceliğinin "yakın düşmanlara" karşı yürütülmesidir. Bu dört unsur birlikte değerlendirildiğinde, IŞİD'in el-Kaide'den farklı olarak kendine özgü bir ideolojik kimlik geliştirdiği görülmektedir. Buradaki farklılık, derece veya yorum farkından ziyade, belirli doktrinel öğelerin varlığı ya da yokluğu üzerinden tanımlanmaktadır. Bu durum ise IŞİD'in "özel farkı"nı ortaya koyması açısından önemlidir.⁵⁸

Bu kapsamda örgütün eski lideri olan Ebu Musab el-Zerkâvî'nin yazıları, tarihsel İslam ideologlarının söylemlerine dayanan ve sürekli olarak Şii karşıtı retorikle örülen bir yapı sergilemiştir. Zerkâvî, İbn Teymiyye'nin meşhur uyarısını sıkça alıntılararak "Onlar düşmandır. Onlardan sakının. Onlarla savaşın. Allah'a yemin olsun ki onlar yalancıdır." gibi söylemler üzerinden Şiiler hedef gösterilmiştir.⁵⁹ Öyle ki 7 Haziran 2006'daki ölümünden önce yaptığı son halka açık konuşmasında Zerkâvî, "Müslüman toplumlar, Yahudi ve Hristiyan gibi saldırgan kâfirler karşısında zafer veya üstünlük elde edemeyeceklerdir. Ta ki onların altında bulunan, başta Râfiziler olmak üzere mürted ajanların tamamen yok edilmesine kadar."

⁵⁴ "Dabıq no:1", 30-31.

⁵⁵ Detaylı bilgi için bk. İbrahimoglu, "IŞİD Örgütünün İdeolojik Alt Yapısındaki Harici Yansımalar: Konstantiniyye Dergisi Örneği".

⁵⁶ İhsan Bozkurt, *Daeş Terör Örgütünün İdeolojisi ve Yöntemi* (Ankara: Polis Akademisi, Doktora Tezi, 2019), 90-145; Metin Kasım Karabağ, *Günümüz Radikal İslami Akımların Temelleri* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2012), 28-51.

⁵⁷ Elliot Freidland, *Special Report: Islamic State*, The Clarion Project (Washington, 2014), 13-14; Abdullah Binmansour, *The Religious and Political Beliefs of ISIS* (Chico: Faculty of California State University, Yüksek Lisans, 2016), 62-63.

⁵⁸ Paul Kamolnick, *The Al-Qaeda Organization and The Islamic State Organization: History, Doctrine, Modus Operandi, and U.S. Policy to Degrade and Defeat Terrorism Conducted in the Name of Sunni Islam* (Carlisle: U.S. Army War College Press, 2017), 112.

⁵⁹ "Dabıq no:13", *Dabıq Dergisi* 13 (1437), 44.

diyerek Şiileri hedef almadaki kararlılığını bir kez daha ortaya koymuştur.⁶⁰ Zerkâvî'nin söyleminde dikkat çeken en önemli unsur, İbn Teymiyye'nin otoritesinin sürekli olarak referans alınmasıdır. İbn Teymiyye, 14. yüzyılda Şiiler ve diğer gruplar hakkında geliştirdiği sert eleştirilerle Selefî düşünce içerisinde güçlü bir meşruiyet kaynağı haline gelmiştir. Zerkâvî, bu tarihsel otoriteyi kendi mezhepsel şiddet stratejisine dayanak olarak kullanmış ve İbn Teymiyye'nin sözlerini doğrudan alıntılarla Şiileri “düşman” ve “yalancı” olarak tanımlamıştır. Bu söylem, Zerkâvî'nin kişisel nefretini teolojik bir çerçeveye oturtmuş ve mezhepsel çatışmayı dini bir zorunluluk gibi sunmasına imkân vermiştir.

Böylece Zerkâvî ve sonrasında İŞİD, İbn Teymiyye'nin tarihsel söylemini modern bağlamda yeniden kurgulayarak mezhepsel şiddet stratejisine entegre etmiştir. İbn Teymiyye'nin Şiileri “münafık” ve “düşman” olarak niteleyen ifadeleri, tekfirci söylemin temel dayanaklarından biri hâline gelmiş; bu araçsallaştırma, İŞİD'in Şiilere yönelik saldırılarını politik bir tercih değil, “dini bir zorunluluk” olarak sunmasına imkân tanımıştır. Dolayısıyla tarihsel bağlamda ortaya konmuş eleştiriler, çağdaş radikal hareketler tarafından şiddeti meşrulaştıran bir ideolojik çerçeveye dönüştürülmüş ve mezhepsel şiddet stratejisine doğrudan zemin hazırlamıştır. Zerkâvî'nin retorisi, İŞİD'in tekfirci yaklaşımının öncülü olarak işlev görmüş; Şiilerin “Rafıza” şeklinde tanımlanması ve yok edilmelerinin Müslümanların zaferi için ön şart olarak sunulması, örgütün ideolojik söyleminde merkezi bir yer edinmiştir. Bu bağlamda Zerkâvî'nin İbn Teymiyye'ye yaptığı atıflar, yalnızca tarihsel bir referans değil, İŞİD'in mezhepsel şiddet stratejisinin kurucu ideolojik zemini olarak değerlendirilmiş; dini otoritenin kullanımı hem örgüt içi motivasyonu güçlendirmiş hem de dışlayıcı bir kimlik inşasına katkı sağlamıştır. Sonuçta İbn Teymiyye'nin otoritesi, modern dönemde radikal şiddet ideolojisinin meşruiyet kaynağına dönüştürülmüştür.

4. İbn Teymiyye'den Modern Selefiliğe: Süreklilik mi, Sapma mı? Veya İslam Düşüncesinde Sıfırlama Arayışı ve Tarihsel Dönüşüm

İŞİD'in ideolojik söyleminde öne çıkan başlıca referanslar arasında, hadis literatürünün temel külliyatını oluşturan *Sahih-i Müslim*, *Sahih-i Buhârî*, *Sünen-i Tirmizî* ve *Müsned* gibi klasik kaynaklar dikkat çekmektedir. Örgütün sıklıkla atıfta bulunduğu isimler arasında ise İbn Teymiyye, İbnü'l-Kayyim, İbn Kesir ve Muhammed b. Abdülvehhâb gibi düşünürler yer almaktadır. Bu eser ve şahıslara yapılan göndermeler, İslam'ın özüne dönüş, “altın çağa” rücu veya Peygamber ile onu takip eden, selef-i sâlihîn olarak adlandırılan ilk üç neslin yaşadığı dini pratiğin yeniden ihyası iddiasının bir tezahürü olarak değerlendirilmektedir. Nitekim İŞİD söylemlerinde sıkça yer verilen isimler arasında, selef-i sâlihîn içerisinde tebe-i tâbiîn kuşağında zikredilen Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Müslim ile onların ardından gelen İbn Teymiyye ve İbnü'l-Kayyim gibi şahıslar bulunmaktadır. Çalışmanın kapsamı gereği tüm rivayetlerin ve İŞİD'in bunları hangi amaçlarla referans aldığına ayrıntılı biçimde yer verilmesi mümkün olmamakla birlikte, özellikle sıklıkla atıfta yapılan isimlerden İbn Teymiyye'nin görüşleri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, örgüt tarafından referans olarak kullanılan ve Şeyhu'l-İslam⁶¹ olarak zikredilen İbn Teymiyye'ye ait fikirler, kendi eserlerindeki bağlamlarıyla karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve metin analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir.

İbn Teymiyye'nin düşünce dünyasının en dikkat çekici yönlerinden biri, kendisiyle aynı görüşü paylaşmayanları tekfir etme konusundaki hızlı ve katı tutumudur. Bu yaklaşım, sonraki dönemlerde ortaya çıkan Selefî-Cihadi eğilimli radikal gruplar tarafından örnek alınmış ve İslam ümmeti içerisinde ciddi teolojik ve toplumsal sorunlara yol açmıştır. Bu bağlamda, İŞİD'in muhaliflerini mürted ilan etme pratiğinde başvurduğu en güçlü referanslardan birinin İbn Teymiyye'nin görüşleri olduğu görülmektedir. Öyle ki Nusayrîlerin mürted oldukları iddiasında İbn Teymiyye'yi delil olarak kullanan örgüt, İslam âlimlerinin “irtidat” kavramını İslam'a nispet ettikten sonra küfür fiilleri işleyen kimseler için de geçerli gördüklerini ileri sürmüşlerdir. Böylece İŞİD, “riddet” (dinden dönme) kavramını klasik sınırlarının ötesine taşıyarak Müslüman kimliğini beyan eden fakat örgütün ideolojik çizgisine uymayan bireyleri de bu kategoriye dâhil etmiştir. Bu yaklaşımı meşrulaştırmak için de İbn

⁶⁰ Charles Lister, *Profiling the Islamic State* (Katar: Brookings Doha Center, 2014), 7.

⁶¹ “Konstantiniyye”, *Konstantiniyye Dergisi* 1 (Saban 1436), 22; “Rumiyah no:1”, *Rumiyah Dergisi* 1 (Zilhicce 1437), 25, 26, 32; “Rumiyah no:2”, *Rumiyah Dergisi* 2 (Muharrem 1438), 6, 8, 21; “Rumiyah no:3”, *Rumiyah Dergisi* 8 (Recep 1438), 36; “Rumiyah no:12”, *Rumiyah Dergisi* 12 (Zilkade 1438), 23.

Teymiyye'nin Moğol/Tatarlar hakkında verdiği fetvayı referans olarak kullanmışlardır.⁶² Böylelikle örgüt, kendi düşünce sistemine aykırı olan herkesi “mürted” olarak tanımlamış ve bu tanımlı dinî bir gerekçe olarak ileri sürerek gerçekleştirdiği kitlesel şiddet eylemlerini meşrulaştırma çabasına girişmiştir. Dolayısıyla İŞİD'in terminolojisinde “mürted”, İslam'ı kabul ettikten sonra şeriatın küfür olarak tanımladığı inanç, söz veya fiillerden birini işleyerek dinden çıkıp kâfir konumuna düşen kimseyi ifade eden bir kavram haline getirilmiştir. Örgüt bu tanımlı Bakara Süresi'nin 217. ayetine dayandırmakta ve bu bağlamda en önemli referans noktası olarak Nusayrileri mürted ilan eden İbn Teymiyye'nin görüşlerini öne çıkarmıştır.⁶³

“Allah'a hamd olsun. Onlara karşı, güç yetirilene ve İslam şeriatına teslim olana kadar savaşmak vaciptir. Zira Nusayriler, bahsi geçen 'deccal'e tabi olmadan önce dahi insanların en kâfirleri arasında yer almaktadır. Bu deccale tabi olduktan sonraki durumları ise daha da ağırdır. Riddet açısından değerlendirildiğinde, insanların en kötü mürtedleri olarak kabul edilirler. Onlarla savaşanlar öldürülür, malları ise ganimet olarak alınır. Nusayriler kendi durumlarını gizlemezler; bilakis halleri bütün insanlar tarafından bilinmektedir. Beş vakit namaz kılmaz, Ramazan orucunu tutmaz, hacca gitmez, zekât vermez ve bu ibadetlerin farz olduğuna da inanmazlar. Bunun yanı sıra içkiyi ve diğer haramları helal sayar, Ali b. Ebî Tâlib'i (r.a.) ilah olarak görürler.”⁶⁴

İbn Teymiyye'ye atfedilen söz konusu fetvada açıkça görüldüğü üzere “deccal” olarak nitelendirilen kişi, dönemin Moğol-İlhanlı Devleti'nin hükümdarı Hülâgû Han (1256-1265)'dir. Hülâgû, Abbâsî Halifeliği'ni itaate zorlamakla görevlendirilmiş ve bu çerçevede İslam dünyasının önde gelen ilim ve kültür merkezlerinden biri olan Bağdat'ı kuşatmıştır. Kuşatma sürecinde çok sayıda insan katledilmiş, Abbâsî Halifesi'nin ortadan kaldırılması yönünde ise Şii düşünür Nasîreddin Tûsi'nin etkili olduğu belirtilmiştir. Bu süreçte Moğollar ile Şiiler arasında iletişim ve güvenlik sağlanmış ve Şii beldelerinin yağmalanmaması ve can kaybının önlenmesi için girişimlerde bulunulmuştur. Bilhassa Şiiler açısından kutsal kabul edilen Meşhed'in korunması amacıyla özel birlikler oluşturulmuştur. Ayrıca Hille'de yaşayan Şii Müslümanlar da Bağdat'ın kuşatılmasında Moğollara destek vermiştir.⁶⁵ Benzer hadiselerin de etkisiyle Kur'an'dan hareketle münafıkların ve samimiyetsiz davrananların İslam toplumuna zarar verdiği vurgusu, İbn Teymiyye'nin Şiilik karşıtı söylemiyle birleşerek tarihsel bir meşruiyet zemini oluşturmuştur. İbn Teymiyye, Şiilerin İslam toplumuna yönelik tutumlarını “münafıklık” ve “ihanet” kavramlarıyla ilişkilendirerek onların Moğol istilaları sırasında Müslümanlara karşı gayrimüslimlerle işbirliği yaptığını ileri sürmüştür. Bu bağlamda, Hülâgû'nün Irak'a girişi, Halep'in düşüşü ve Müslüman ordularının yağmalanması gibi tarihsel olaylar, Şiilerin İslam'a karşı gizli düşmanlıklarının kanıtı olarak sunulmuştur. Böylece İbn Teymiyye'nin bu söylemi, Şiileri yalnızca teolojik açıdan değil, siyasal ve toplumsal açıdan da tehdit olarak konumlandırmıştır.⁶⁶ Dolayısıyla Bağdat'ın işgali sırasında henüz çocuk yaşta olan İbn Teymiyye'nin tanık olduğu bu katliam ortamı, gerek Moğol-İlhanlı Devleti gerekse Şii Müslümanlar hakkında daha sonraki dönemde verdiği fetvaların zihinsel ve tarihsel zeminini oluşturmuştur. Ancak günümüzde, İbn Teymiyye'nin söz konusu fetvası, tarihsel bağlamından kopararak modern radikal söylemlere meşruiyet zemini olarak sunulmuştur.

Buna bağlı olarak İbn Teymiyye, iman ile ameli birlikte değerlendirirken, iman eden bir kimsenin bunun gereklerini de yapması gerektiğini belirtmiştir. Amelleri yerine getirmeyen kişinin Müslüman kabul edilemeyeceğini beyan etmekle birlikte o bu sözleriyle, ömründe hiçbir amel yapmayanları kastettiğini ifade etmiştir. Bazı amelleri yapıp bazı amelleri yapmayanları ya da namazını düzenli kılmayanları, amelleri nispetinde mü'min kabul etmiştir. İbn Teymiyye, iman edenlerden, örneğin şehirlerde yaşayanların bazen namaz kılp bazen kılmadıklarını ve bunlarda da hem imanın hem de nifakın bulunduğunu belirtmiştir. İbn

⁶² İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l Fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım (Medine: Mektebetu'l-Muluk, 2004), 28/534-535. Fetva metni için bk. Ahmet Özel, “Klasik İslâm Devletler Hukukunda Ülke Kavramı ve Günümüzdeki Durum: İbn Teymiyye'nin Mardin Fetvası ile Benzeri Diğer Bazı Fetvalar”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/43 (2012), 53-54.

⁶³ “Konstantiniyye”, Saban 1436, 22; “Konstantiniyye”, *Konstantiniyye Dergisi* 2 (Sevval 1436), 34-47; “Rumiyah no:1”, 31-32; “Rumiyah no:12”, 23.

⁶⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l Fetâvâ*, 2004, 28/553-554.

⁶⁵ Abdulkadir Yuvalı, *İlhanlı Tarihi* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat yayınevi, 2019), 140-164.

⁶⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l Fetâvâ*, 2004, 28/527-530. Detaylı bilgi için bk. Aycan - Söylemez, *İdeolojik Tarih Okumaları*, 98-104; Şahin, “Dabîq Dergisi Bağlamında İŞİD'in Şiilik Algısı”, 183-214; İsmail Akkoyunlu, *İbn Teymiyye'nin Şia'ya Reddiyesi* (Ankara: Fecr Yayınları, 2021), 213-338.

Teymiyye'ye göre, Peygamber döneminde münafıklığı açıkça bilinen kimselere dahi Müslüman muamelesi yapılmışken, bazı ibadetleri yerine getirip diğerlerini ihmal eden kişilerin Müslüman kabul edilmesi çok daha güçlü bir gerekçeye dayanmaktadır. Sonuç itibariyle İbn Teymiyye, bazı amelleri yapıp bazılarını yapmayan kişilerin Müslüman kabul edileceğini ve Müslüman muamelesi görmesi gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla herhangi bir ameli yapmayanın mürted ilan edilip öldürülmesi gerektiği görüşünün İbn Teymiyye'ye atfedilmesi mümkün gözükmemektedir.⁶⁷

İbn Teymiyye'nin kabirler üzerine mescid inşa etmenin haram olduğu ve bu şekilde inşa edilmiş mescidlerin yıkılmasının farz olduğu yönündeki görüşlerine atıf yapan İŞİD, bu yaklaşımı meşruiyet zemini olarak kullanmış ve put kapsamına aldığı birçok sanat eseri ile uygarlıkların ortak mirası niteliğindeki müzelerdeki sayısız kalıntıyı yok etmiştir.⁶⁸ Ancak İbn Teymiyye'nin ilgili fetvası incelendiğinde, bu hükmün aslında Ömer b. el-Hattâb'ın bir yolculuk sırasında insanların, "Resûlullah'ın namaz kıldığı yer" diye bir ağacın altında toplanarak namaz kıldıklarını görmesi üzerine onları bu uygulamadan vazgeçirmeye yönelik uyarısına dayandığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda İbn Teymiyye, ilk üç halifenin hiçbirinin Peygamber'in namaz kıldığı mekânı mescid edinmediğini özellikle vurgulamış ve kabirler üzerine mescid inşa edilmesinin haram olduğunu ileri sürmüştür.⁶⁹ Buna dayanarak da insanlar, putperestlik ve müşrik olmakla itham edilmiştir.⁷⁰

Tek hakikati temsil ettiğini, kurtuluşa eren yegâne yolu sunduğunu veya imanî güvenceyi yalnızca kendi mezhebi üzerinden mümkün kıldığını iddia eden yaklaşım, yapısı gereği ötekileri dışlayıcı bir mantık üretmektedir. Bu dışlayıcılığın çatışmaya yol açan boyutu ise söz konusu yaklaşımın kendi doğrularını inşa ederken daima "öteki"nin yanlışlanmasına dayalı bir yöntem yani negatif analogi kullanmasından kaynaklanmaktadır. Böylece hakikat iddiası, yalnızca kendi iç tutarlılığıyla değil, karşıt görüşlerin reddi üzerinden meşruiyet kazanmaya çalışmakta; bu da kaçınılmaz olarak gerilim ve çatışma üretmektedir.⁷¹ Ehli Sünnet'in temsilcisi olduklarını iddia eden söz konusu grup, farklı düşünce ve yorumları "bid'at ehli" olarak nitelendirme çabasında İbn Teymiyye'nin fetvalarına atıfta bulunmuştur. Ancak dikkatle incelendiğinde, referans gösterilen metinde doğrudan "Ehli Sünnet" ifadesinin yer almadığı, bunun yerine "Kitap ve Sünnet'e muhalefet edenler" şeklinde daha genel bir tanımlamanın bulunduğu görülmektedir. Ayrıca pasajın bağlamı, metnin bütünü ve hangi soruya cevap olarak kaleme alındığı dikkate alındığında, İbn Teymiyye'nin Moğol/Tatarların durumu üzerine değerlendirmelerde bulunduğu anlaşılmaktadır.⁷² Dolayısıyla örgütün seçmecî bir biçimde kullandığı bu alıntı, İbn Teymiyye'nin Tatarlar ve benzeri gruplar hakkındaki fetvalarının bir parçasıdır. Tarihsel bağlamda Müslüman toplulukların içindeki farklı grupların konumunu ve şeriatın bu gruplara yönelik hükümlerini tartışan bu metin, örgüt tarafından bağlamından koparılarak yeniden işlevselleştirilmiştir. Böylece bu söylem, kendileriyle aynı düşünceyi paylaşmayanları bid'at ehli ilan etme ve bunu "Ehli Sünnet'in müdafaası" olarak sunma stratejisinin aracı hâline getirilmiştir.⁷³

İŞİD'in İbn Teymiyye'nin fetvalarından hareketle meşrulaştırmaya çalıştığı bir diğer alan, "istişhadi eylem" olarak adlandırdığı intihar saldırılarıdır. Örgüt, intihar ve cinayeti içeren bu operasyonların caizliğini ve faziletini savunurken, bunların klasik dönemde bilinmeyen yeni bir olgu olduğunu ileri sürmektedir. Buna bağlı olarak nassların sadece zahiri manasıyla düşünülmediğinde, söz konusu eylemin günümüzdeki teknik biçimi önceki âlimler tarafından bilinmiyor olsa bile, bu amelin mahiyeti ve anlamının o dönemde de bilindiği iddiasını öne sürmektedirler. Onlara göre, geçmişte bu tür eylemlerin bilinmemesinin sebebi, amelin yeni oluşu değil, dönemin teknolojik imkânlarının, patlayıcıların, silahların ve savaş tekniklerinin bugünkü düzeyde bulunmamasıdır. Bu bağlamda örgüt, olayın hakikatini Kur'an, Sünnet ve

⁶⁷ İbn Teymiyye, *İman Üzerine*, çev. Salih Uçan (İstanbul: Pınar Yayınları, 1994), 232-233.

⁶⁸ "Konstantiniyye", Saban 1436, 25-28.

⁶⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l Fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım (Medine: Mektebetu'l-Muluk, 2004), 17/463-464.

⁷⁰ "Konstantiniyye", Saban 1436, 27; "Rumiyah no:7", *Rumiyah Dergisi* 7 (Cemaziyelahir 1438), 12.

⁷¹ Temel Yeşilyurt, "Ben'in 'Öteki'leşmesi ya da Söylemin Ayrılığa Dönüşümü: Çatışma Teolojisinden Uzlaşma Teolojisine", *İslamiyat* 7/3 (2004), 153-154.

⁷² İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l Fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım (Medine: Mektebetu'l-Muluk, 2004), 7/509-511.

⁷³ "Konstantiniyye", Sevvâl 1436, 47; "Rumiyah no:1", 22; "Rumiyah no:3", *Rumiyah Dergisi* 3 (Muharrem 1438), 42-43.

ilim ehlinin açıklamaları ışığında temellendirme iddiasıyla İbn Teymiyye'nin "ihtilaf" kavramına dair açıklamalarına atıfta bulunmaktadır. Nitekim onun, "Allah Teâlâ farklı olan olayların hükümlerini birbirinden ayırır, benzer olanların hükümlerini ise bir tutar. Yaratma ve hüküm verme konusunda bir şeyin hükmünü, onun benzeri için de uygular. Benzer olan iki şeyin hükümlerini ayırmaz; benzer olmayan iki şeyin hükümlerini ise eşitlemez." şeklindeki ifadesi delil olarak kullanılmaktadır.⁷⁴ Ancak dikkatle incelendiğinde, bu pasajda intihar saldırılarını onaylayan, teşvik eden veya faziletli gören herhangi bir ifade bulunmadığı açıkça görülmektedir. Söz konusu bölüm, İbn Teymiyye'nin kelime ve kavram analizine dayalı bir açıklamasıdır. Burada "ihtilaf" kavramı, kelâm ve felsefede yaygın olan "benzer olmama" anlamından ayrılarak, Kur'an'daki kullanımına uygun biçimde doğrudan çelişki ve karşıtlık bağlamında yorumlanmaktadır.⁷⁵ Dolayısıyla metnin bağlamından koparılarak intihar saldırılarını meşrulaştırma amacıyla kullanılması, İbn Teymiyye'nin düşüncesinin sistematik biçimde yeniden işlevselleştirilmesi olarak yorumlanabilir.

İŞİD, istişhadi eylemleri meşrulaştırma çabasında delillerini güçlendirmek amacıyla dört fikhî mezhep imamının desteğini aramış ve bu bağlamda İbn Teymiyye'ye atıfta bulunmuştur. Örgüt, İbn Teymiyye'nin "Bir Müslüman, öldürüleceğini zannetse bile eğer Müslümanların maslahatına hizmet ediyorsa, kâfirlerin saflarına dalmasının dört mezhep imamı tarafından caiz görüldüğü" şeklinde bir görüş beyan ettiğini iddia ederek intihar eylemlerine İslâm hukukunda zemin arayışı içerisine girmiştir.⁷⁶ Ancak söz konusu referans incelendiğinde, İbn Teymiyye'nin bu tür bir ifadede bulunmadığı; aksine, metnin zorla suç işleme ve kısasın uygulanmasıyla ilgili klasik fikhî tartışmaları içerdiği anlaşılmaktadır. Hatta metin içerisinde örgüt tarafından doğrudan alıntılanan bir cümle bulunmamaktadır. Bunun yerine, kelimeler seçilerek istenen tarzda bir cümle oluşturulmuştur. İbn Teymiyye burada Hanbelî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanefî ekollerinin zorlayanın mı yoksa zorlanan kişinin mi sorumlu tutulacağına dair ihtilaflarını aktarmakta ve bu bağlamda Müslümanların maslahatını gözeten bir yaklaşımın önemini vurgulamaktadır.⁷⁷

İŞİD'in tekfir mekanizmasını işlevsel hâle getiren en önemli unsur, bazı temel dinî kavramları kendi ideolojik perspektifleri doğrultusunda yeniden anlamlandırma girişimidir. Bu bağlamda en sık başvurulan kavram "tevhid"dir. Örgütün yayın organlarında tevhid, tüm Müslümanların ortak inanç alanı olarak kabul edildiğinden doğrudan tanımlanmamakta; bunun yerine, karşıt kavramlar üzerinden sınırları çizilmektedir. Tevhid, küfür ve İslâm, şirk ve tevhid, iman ve küfür arasındaki mutlak karşıtlıklar üzerinden konumlandırılmakta ve onlarca ayet ile hadis referansıyla tevhidin vazgeçilmezliği vurgulanmaktadır. Böylece tevhid, yalnızca pozitif bir tanım üzerinden değil, zıddı olan kavramların reddi yoluyla inşa edilmekte ve bu yöntem örgütün tekfirci söyleminin merkezinde yer almaktadır.⁷⁸ İŞİD'in tekfir mekanizmasını işlevsel kılmada merkezi bir rol üstlenen en önemli kavram ise "tağut"tur. Örgütün yayın organlarında tağut, "Allah'ın dışında kendisine ibadet edilen ve bundan hoşnut olan her varlık" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım, ibadetin en küçük unsurundan en temel ritüellerine kadar genişletilmekte; sevgi, dostluk ve düşmanlık gibi toplumsal ilişkilerde referans alınan otoriteler de tağut kategorisine dâhil edilmektedir. Aynı şekilde ibadet, itaat, tabi olma ve hukuki düzenlemelerde başvurulan kaynaklar tağut olarak nitelendirilmektedir. Dua, korku, adak ve ibadet biçimlerinde yönelinen her şey bu kapsamda değerlendirilmektedir. İlahlığa dair herhangi bir özelliğin atfedildiği ve kendisine ibadet edilen her varlık, örgütün söyleminde tağut olarak tanımlanmakta ve bu kavram üzerinden tekfir mekanizması işletilmektedir.⁷⁹

İŞİD, kurucusu olduğu "İslâm Devleti"nin varlığını ilahî bir lütuf olarak değerlendirmekte ve bu çerçevede kendi dışındaki, özellikle halkı Müslüman olan ülkelerin yöneticilerini "tağut" kavramıyla nitelemektedir. Örgüt, söz konusu yöneticileri Yahudî ve Haçlı güçlerin

⁷⁴ "Konstantiniyye", *Konstantiniyye Dergisi* 3 (Zilhicce 1436), 32-33.

⁷⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l Fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım (Medine: Mektebetü'l-Muluk, 2004), 13/19.

⁷⁶ "Konstantiniyye", Zilhicce 1436, 37-40.

⁷⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l Fetâvâ*, 2004, 28/540.

⁷⁸ "Dabîq no:13", 15-16, 42; Şahin, "Radikalleşmenin Meşruiyet Payandası Olarak Tekfirci Söylem: İşid Örneği", 59.

⁷⁹ "Konstantiniyye", *Konstantiniyye Dergisi* 5 (Rebiülahir 1437), 7.

müttefikleri olarak konumlandırmakta⁸⁰ ve şeriat dışında hiçbir yönetim biçimini İslâmî kabul etmemektedir. Bu söyleme göre, kukla yöneticiler aracılığıyla İslâm, Müslüman toplumlarda başta demokrasi olmak üzere çeşitli siyasal düzenler tarafından bastırılmıştır. İŞİD'in iddiasına göre demokratik sistemler, bir bireyin hem Müslüman hem de demokrat olabileceğini savunmaktadır. Ancak bu iddia, halkın İslâmî hükümler konusunda bilinçsiz bırakılması veya bu hükümlerin keyfi biçimde yeniden yorumlanması yoluyla hayata geçirilmektedir. Örgüt, demokrasiyi küfrî bir ideoloji olarak tanımlamakta⁸¹ ve onu ayrı bir din şeklinde kodlamaktadır. Bu bağlamda, bir gönülde yalnızca tek bir dinin bulunabileceğini, aynı anda hem Müslüman hem de demokrat olmanın imkânsız olduğunu ileri sürmektedir. Nitekim örgüt, “Demokrasi bir dindir; bir Müslüman başka bir dine ancak kendi dinini terk ederek girebilir. Demokrasiyi kabul edenler İslâm'ı reddetmiş, Allah'ın dininde Allah'a ortak koşmuştur. Allah'ın onlar için seçmiş olduğu dinin bir kısmından yüz çevirip, hoşlarına gitmeyen hükümleri değiştirerek başka bir dine yönelmiş ve şirk dinine tabi olmuşlardır.”⁸² şeklindeki ifadelerle bu yaklaşımını temellendirme gayreti içerisinde olmuştur.

İŞİD, “tağuti düzenler için savaşmanın kişiyi İslâm dairesinden çıkaracağı” iddiasını güçlendirmek amacıyla İbn Teymiyye'nin görüşlerine atıfta bulunmuş ve özellikle onun Tatar ordusunda savaşanlara ilişkin değerlendirmelerini delil olarak sunmuştur. Örgüt tarafından aktarılan şekliyle İbn Teymiyye, Müslüman olduğunu açıkça beyan ettiği hâlde gönüllü olarak bu ordulara katılanların ancak münafık, zındık veya günahkâr fasık olabileceğini, onların ordusuna katıldığı taktirde kıyamet günü niyeti üzere diriltileceğini ve Müslümanların görevinin tüm askerlerle savaşmak olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, ister komutan ister sıradan bir asker olarak katılsın, bu kişilerin hükmünün ordunun hükmüyle aynı olduğunu belirterek onların İslâm şeriatından irtidat ettikleri ölçüde, onlara katılanların da irtidat etmiş sayılacağını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra Allah'ın haram kıldığı bir husus üzere savaşan bir toplulukta, öldürmeyi fiilen gerçekleştiren ile ona destek olanların hükmü tartışılmıştır. Bazı âlimler yalnızca öldürenin kısas edileceğini savunmuşsa da cumhur-u ulema destekçilerin de öldürenle eşit sorumluluk taşıdığını ve yüz kişi olsalar dahi topluluğun tamamının kısas edileceğini ileri sürmüştür. Bu görüş, Raşid halifelerden nakledilen uygulamalara dayandırılmış ve örneğin Hz. Ömer'in, savaşçıların gözcülerini bile öldürmüş olması, fiili gerçekleştirenin yardımcılarının desteğiyle hareket ettiğini gösteren bir örnek olarak zikredilmiştir.⁸³

Ancak alıntılanan kısımda İbn Teymiyye, savaşa zorla katılanlarla gönüllü olanları ayırt etmenin çoğu zaman mümkün olmadığını vurgular. Bu nedenle Müslümanların düşmanla savaşması, Allah'ın emrine itaat olarak değerlendirilmiş ve bu durumda savaşanlar sevap kazanır, mazur sayılır. Zorla katılanlar ise niyetleri üzere hükme tâbi olacak ve kıyamet gününde niyetleriyle diriltilecektir. Dinin korunması uğruna öldürülen Müslümanların durumu, Müslüman ordusundan ölenlerden daha büyük bir kayıp olarak görülmez. Burada maslahatın önceliği öne çıkar. Kaçanların durumu ise tartışmalıdır ve bazı kimseler cehaletle zulmedebilir, bu da te'vil yapan bâğîlerin örneğiyle açıklanır. Görüldüğü üzere İbn Teymiyye'nin bu değerlendirmeleri, tarihsel bağlamda Tatar ordusuna katılan Müslümanların durumuna ilişkin klasik fikhî tartışmaların bir parçasıdır. İŞİD ise bu metinleri bağlamından kopararak, kendi tekfirci söylemini desteklemek ve “tağuti düzenler” için savaşanları doğrudan İslâm dairesi dışına çıkarmak amacıyla yeniden işlevsel hale getirme çabası içerisinde olmuştur. Dolayısıyla bu pasaj, İbn Teymiyye'nin fetvalarından bir bölüm olup özellikle Tatar ordusuna katılan Müslümanların durumu, bâğîler (meşru otoriteye karşı çıkanlar) ile zekât vermeyi reddedenler ve Hariciler arasındaki farkları ele almaktadır. Burada hem Müslümanların kâfir ordularına katılmasının hükmü hem de klasik fıkıh literatüründe farklı gruplara karşı savaşın nasıl kategorize edildiği tartışılmaktadır. Hatta fetvanın devamında klasik fıkıh edebiyatında “bâğîlerle savaş” kategorisinin yanlış genişletildiğini de eleştirmiştir.⁸⁴

İŞİD, başta demokratik sistemlerle yönetilen İslâm ülkeleri olmak üzere kendi ideolojik

⁸⁰ “Konstantiniyye”, Seval 1436, 25; “Dabıq no:11”, *Dabıq Dergisi* 11 (1436), 4, 9-10; “Dabıq no:12”, *Dabıq Dergisi* 12 (1437), 5-6, 10.

⁸¹ “Dabıq no:4”, *Dabıq Dergisi* 4 (1435), 41.

⁸² “Konstantiniyye”, Saban 1436, 8.

⁸³ “Konstantiniyye”, Rebiülahir 1437, 8-9; “Rumiyah no:4”, *Rumiyah Dergisi* 4 (Rebiulevvel 1438), 14.

⁸⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'ul Fetâvâ*, 2004, 28/547-548.

çerçevesine dâhil olmayan tüm yönetim biçimlerini “tağuti sistem” olarak tanımlamaktadır. Örgüte göre bu kategoride yer alan Müslüman toplumlar, tağut ve kâfirleri dost (velî) edinmeleri sebebiyle İslâm dairesinden çıkmış kabul edilmektedir. Bu yaklaşımda İbn Teymiyye'nin Mâide Suresi 51-53. ayetlerine dair tefsirinden hareket edilmektedir. Bu yorumdan yola çıkarak klasik tefsir geleneğinde de müfessirlerin büyük çoğunluğunun, mü'minlerin aleyhine kâfirlere destek olan, onlara yardım eden ve onların ordularına katılan kimselerin hükmen onlarla aynı konumda değerlendirileceğini ifade ettiği görülmektedir.⁸⁵ Ancak İbn Teymiyye, söz konusu ayetlerin, Müslümanlığı zahiren ortaya koymakla birlikte kalplerindeki hastalık ve yenilgi korkusu nedeniyle Yahudi, Hristiyan ve diğer gayrimüslimleri dost edinen kimseler hakkında nazil olduğunu belirtmiştir. Ona göre bu kişiler, Yahudi ve Hristiyanların hak üzere olduklarını veya Peygamber'in yalancı olduğunu iddia etmemekte, yalnızca korkularından dolayı böyle bir tutum sergilemektedirler. Ayrıca bu durumda olan insanların kâfir oldukları ile ilgili hiçbir bilgiye yer verilmediği tespit edilmiştir.⁸⁶ Dolayısıyla örgütün, bu tefsiri yaklaşımı bağlamından kopararak kendi tekfirci söylemini güçlendirmek amacıyla modern siyasal sistemleri “tağut” kategorisine dâhil ettiğini ve bu sistemlere bağlı Müslüman toplumları doğrudan İslâm dışına çıkarma çabası içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Yine bu kapsamda örgüt, yöneticilerin ve güvenlik güçlerinin çıkardıkları kanunları zorla uygulatmalarını, İslâm'ın helal ve haram sınırlarını ihlâl eden bir tutum olarak değerlendirmiştir. Bu yaklaşımda, insanların Allah'ın haramlarını meşru kılmaya ve helallerini yasaklamaya zorlandıkları iddiası öne çıkarılmıştır. Böylece bu fiillerin onları, İslam topluluğunun dışına çıkardığı ileri sürülmüştür. Bu görüş ise İbn Teymiyye'nin şu fetvasına dayandırılmıştır: “Bir kimse, üzerinde icma edilmiş bir haramı helal kılsa veya üzerinde icma edilmiş bir helali haram kılsa yahut üzerinde icma edilmiş olan şeriatı değiştirirse, bütün fakihlerin ittifakıyla İslam dininden çıkmış mürted ve kâfir olur.”⁸⁷ Bu fetvadan hareketle İŞİD, yalnızca bu tür yasaları hazırlayan ve çıkaranların değil, aynı zamanda onları uygulayan ve halka zorla benimsetenlerin de mürted ve kâfir sayılması gerektiğini ileri sürmüştür.⁸⁸ Bu bağlamda, devlet otoritesi “tağut” olarak nitelendirilmiş, asker ve polis gibi güvenlik güçlerinin, milletvekilleri tarafından hazırlanan kanunları fiilen hayata geçirmekle ve toplumu bu yasalara uymaya zorlamakla suçlandığı görülmektedir. Örgüt, bu uygulamaların İslam dışına çıkışın en açık göstergesi olduğunu iddia etmiştir. Ancak fetvanın asıl bağlamına bakıldığında İbn Teymiyye'nin, özellikle Moğol hükümdarlarının İslam'ı kabul ettikten sonra şeriatı terk edip kendi yasalarını uygulamalarını bu çerçevede değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Ona göre, şeriatı değiştiren veya yerine başka bir hukuk sistemi ikame eden yöneticiler, İslam topluluğunun dışına çıkmış sayılır. Ancak söz konusu fetva, her ne kadar Moğol hükümdarlarının uygulamalarına bir tepki olarak ifade edilmişse de sonraki dönemlerde özellikle radikal hareketler tarafından devlet otoritesini “tağut” olarak nitelendirmek için delil olarak kullanılmıştır.

İŞİD'in İbn Teymiyye'yi referans olarak gösterdiği bir diğer konu, “harbî kâfir” meselesidir. Örgüt, bu kavramı Müslümanlarla herhangi bir eman (güvenlik taahhüdü), anlaşma veya zimmet (koruma sözleşmesi) ilişkisi bulunmayan gayrimüslimler için kullanmaktadır. Bu çerçevede, söz konusu kişilerle fiilen savaş halinde olup olmamalarına bakılmaksızın, onların kâfir olmaları sebebiyle “asıl hükmün” savaş hali olduğu ileri sürülmüştür. Örgütün yorumuna göre, Müslümanlarla herhangi bir eman veya zimmet akdi bulunmayan bir gayrimüslim, fiilen saldırıda bulunmasa dahi öldürülebilir ve malı ganimet olarak alınabilir. Dolayısıyla bu kişilerin kanı ve malı Müslümanlara helal kabul edilmektedir. Bu yaklaşımda, söz konusu kişinin fiilen savaş açıp açmaması öldürülme hükmünü değiştirmemektedir.⁸⁹ Konuya ilişkin örgütün yalnız bir cümlesini aktarmış olduğu İbn Teymiyye'nin fetvası ise şu şekildedir: “Esir almanın sebebi 'küfür'dür. Bunun şartı da 'harp'tir. Görünüşte Müslüman olan hiçbir durumda esir alınmaz, ahid (sözleşme) sahibi olan da esir alınmaz. Küfür ise yabancılık (İslam topluluğuna mensup olmama) ile birlikte her kâfirden mevcuttur. Dolayısıyla,

⁸⁵ “Konstantiniyye”, *Konstantiniyye Dergisi* 6 (Recep 1437), 6.

⁸⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû'ul Fetâvâ*, 2004, 7/193-194.

⁸⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'ul Fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım (Medine: Mektebetü'l-Muluk, 2004), 3/267.

⁸⁸ “Konstantiniyye”, Recep 1437, 8; “Rumiyah no:4”, 14; “Rumiyah no:8”, 20.

⁸⁹ “Konstantiniyye”, *Konstantiniyye Dergisi* 7 (Zilkade 1437), 3; “Rumiyah no:2”, 6; “Rumiyah no:11”, *Rumiyah Dergisi* 11 (evval 1438), 37, 47.

onu esir almamız caiz olduğu gibi, onunla savaşmamız da caizdir. Öldürülmesi mubah olan herkes, aynı şekilde esir alınmaya da elverişlidir. Bu, savaş ve esir alma konusunda genel bir hükümdür. Bu görüş, Mâlik'in, Şâfiî'nin ve Ahmed'in mezhebinde benimsenmiştir.⁹⁰ Görüldüğü üzere ilgili metinde, klasik İslam hukukunda esir alma meselesi tartışılmaktadır. Burada esaretin meşruiyet sebebi olarak küfür, şartı olarak da harp zikredilmektedir. Yani Müslüman veya İslam devletiyle anlaşma (eman/zimmet) ilişkisi olan kimseler esir alınmaz; ancak savaş halinde olan gayrimüslimler esir alınabilir. Nitekim bu görüş, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde yer bulmuştur. Fakat İŞİD bu pasajı, klasik fıkhıdaki darü'l-harb/darü'l-İslam ayrımı bağlamından kopararak modern dönemde karşılaştığı tüm gayrimüslimlere ve hatta Müslüman toplumların içindeki muhaliflere uygulamaya çalışmıştır. Böylece "küfür" ve "harp" şartını mutlaklaştırarak herhangi bir eman veya zimmet ilişkisi bulunmayan herkesi öldürülebilir ve esir alınabilir kategorisine sokmuştur. Klasik dönemde devletlerarası ilişkiler ve savaş hukukuna bağlı olan hükümleri, günümüzdeki uluslararası hukuk ve vatandaşlık bağlamını göz ardı ederek mutlak bir savaş ideolojisine dönüştürmüştür. Sonuç olarak, İŞİD'in kendi radikal ideolojik perspektifini meşrulaştırmak amacıyla fetvalar ürettiği ve İbn Teymiyye'yi tarihsel bir referans noktası olarak konumlandığı görülmektedir. Ancak bu referans, eksik ve bağlamından koparılmış bir şekilde kullanılmış; örgüt, klasik İslam hukukunda savaş ve esir alma hükümlerini mutlaklaştırarak kendi şiddet merkezli ideolojik söylemine dayanak oluşturmuştur. Bu durum, Selefî geleneğin tarihsel yorumlarının modern dönemde radikal bir siyasal projeye dönüştürülmesinin tipik bir örneği olarak değerlendirilebilir.

İŞİD, savaşlarda kadın ve çocukların öldürülmesi meselesini tartışırken İbn Teymiyye'nin fetvalarına atıfta bulunmuştur. Örgüt, öncelikle İbn Teymiyye'nin "Eğer harbî kadın savaşır, ilim ehlinin ittifakıyla onun öldürülmesi caizdir. Çünkü Allah Resulü kadının öldürülmemesini, savaşmıyor olmasına bağlamaktadır. Eğer savaşır olsa öldürülmesi için gerekçe olmuş ve engel kalkmış olur."⁹¹ şeklindeki görüşünü referans göstermiştir. Bu yaklaşımda ise kadınların öldürülmesi doğrudan cinsiyetlerine değil, fiilen savaşan bir unsur haline gelip gelmediklerine bağlanmıştır. Bununla bağlantılı olarak örgüt, İbn Teymiyye'nin savaş sırasında kadın ve çocukların doğrudan hedef alınmaması gerektiğini, ancak mancınık gibi toplu imha araçlarının kullanıldığı kuşatma ve gece baskınları gibi durumlarda onların da zarar görebileceğini belirten fetvasına da atıfta bulunmuştur. İbn Teymiyye, bu tür durumlarda ortaya çıkan ölümleri "fesadın defedilmesi" bağlamında değerlendirmiş ve fakihlerin ittifakıyla zararı ortadan kaldırmanın başka bir yolu yoksa bu tür öldürmelerin caiz olabileceğini ifade etmiştir.⁹² İŞİD de bu iki delilden hareketle, savaşan kadın ve çocukların öldürülmesinin caiz olduğu sonucuna ulaşmış; ayrıca mancınık benzeri toplu imha araçlarının kullanımını meşrulaştırarak, bu süreçte sivillerin öldürülmesine cevaz vermiştir.⁹³ Ancak İŞİD'in savaş yöntem ve stratejilerine bakıldığında esasında bu tür pasajları, savaşan ile savaşmayan ayrımını bulanıklaştırarak sivillere yönelik şiddeti meşrulaştırmak için kullandığı anlaşılmaktadır. Nitekim günümüz savaşlarında "düşman toplumunun tüm üyeleri" potansiyel savaşçı sayılarak kadınlar ve siviller de hedef haline getirilmiştir. Dolayısıyla İbn Teymiyye'nin fetvası, belirli tarihsel savaş şartlarında kadınların fiilen savaşa katılması durumuna yönelikken İŞİD bu hükmü, modern toplumlarda sivillere yönelik sistematik şiddeti meşrulaştırmak için kullanmıştır.

Eylem türlerinden biri olan insanları yakarak öldürme eyleminin İslam'da var olduğunu delillendirme gayreti içerisinde olan İŞİD, yakarak öldürme eylemini İslam hukukunda meşru bir uygulama olarak temellendirme çabasında, klasik fıkıh literatüründen seçmecî bir biçimde yararlanmıştır. Bu bağlamda örgüt, İbn Teymiyye'nin kısas konusundaki görüşlerine atıfta bulunmuştur. İbn Teymiyye, fakihlerin çoğunluğunun, bir kimse başkasını yakarak, boğarak veya benzeri yöntemlerle öldürdüğünde, işlediği fiile denk bir ceza ile cezalandırılması gerektiğini savunduğunu aktarmaktadır. Ona göre bu görüş, Kur'an, sünnet ve adalet

⁹⁰ İbn Teymiyye, *Mecmû'ul Fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım (Medine: Mektebetu'l-Muluk, 2004), 31/380.

⁹¹ İbn Teymiyye, *es-Sârimu'l-Meslûl alâ Şâtîmî'r-Rasûl*, thk. Abdullah Yıldırım (Konya: Neda Yayınları, 2018), 131.

⁹² İbn Teymiyye, *Mecmû'ul Fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım (Medine: Mektebetu'l-Muluk, 2004), 20/52.

⁹³ "Rumiyah no:2", 6, 11.

ilkelerine daha yakın görünmektedir.⁹⁴ Ancak İŞİD, bu fetvayı bağlamından kopararak hem kısas gerekçesiyle hem de mürted olduğu iddiasıyla yakarak öldürmeyi caiz görmüş ve bu uygulamayı Kur'an, sünnet ve adalete en uygun görüş olarak sunmuştur.⁹⁵ Dolayısıyla İŞİD'in, İbn Teymiyye'nin söz konusu metnini kendi ideolojisine meşruiyet kazandırmak için seçmeci biçimde kullandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda, örgütün yakma, boğma gibi yöntemlerle infazlar yapması, İbn Teymiyye'nin tartıştığı kısas meselesiyle doğrudan örtüşmemektedir. Çünkü İbn Teymiyye'nin sözleri, meşru yargı süreçleri içinde uygulanabilecek cezaları tartışırken; İŞİD ise devlet dışı bir aktör olarak, kendi otoritesini dayatmak için bu tür şiddeti araçsallaştırmıştır. Böylece tarihsel bir fıkıh tartışmasını modern şiddet pratiklerine dayanak haline getirmiştir.

Sonuç

İbn Teymiyye'nin modern dönemdeki etkisi, düşüncelerinin tarihsel bağlamından kopararak farklı ideolojik projelere uyarlanmasıyla açıklanabilir. Vehhâbilik onun teolojik katılımını kurumsallaştırırken çağdaş Selefilik metodolojik yönünü ön plana çıkarmıştır. Siyasal İslam ve cihadî hareketler ise onun siyasî mücadeleye ilişkin görüşlerini ideolojik bir araç hâline dönüştürmüştür. Böylece İbn Teymiyye, hem teolojik hem de politik düzlemde modern İslamcı hareketlerin en önemli referans noktalarından biri olarak konumlandırılmış, tarihsel düşüncesi güncel ideolojik söylemlerde yeniden üretilen bir otoriteye dönüşmüştür. Bu durum, klasik İslam düşüncesinin modern bağlamlarda nasıl yeniden yorumlandığını ve tarihsel figürlerin çağdaş ideolojik projelerde nasıl işlevselleştirildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Konuya ilişkin yapılan araştırmalar, İbn Teymiyye'nin *Tatar/Moğol Fetvası* olarak bilinen Mardin Fetvası'nın, modern radikal ve cihadî hareketler için en temel meşruiyet kaynağı ve ideolojik referans noktası haline geldiğini göstermiştir. Söz konusu fetva, Moğolların (İlhanlılar) İslâmiyet'i kabul etmelerine rağmen şer'î hükümler yerine Cengiz Han'ın yasalarını uygulamaya devam etmeleri üzerine İbn Teymiyye tarafından verilen bir hükme dayanmaktadır. Bu çerçevede İbn Teymiyye'nin düşüncesi, tarihsel bağlamı içerisinde değerlendirildiğinde savunmacı bir teolojik duruş olarak tarihteki yerini alırken günümüz Selefi-Cihadî hareketlerden İŞİD'in ise bu mirası bağlamından kopararak ideolojik bir araç haline getirdiği anlaşılmıştır. Öyle ki bu durum, klasik İslam düşüncesinin modern radikal hareketler tarafından nasıl yeniden yorumlandığını anlamak için kritik bir örnek sunmaktadır.

İŞİD'in fikrî dayanak noktasında İbn Teymiyye'ye yaptığı vurgu, onun düşüncelerinin tarihsel bağlamından kopararak ideolojinin yeniden fonksiyonelleştirilmesinin tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Sosyolojik açıdan bakıldığında, bu süreç aynı zamanda "kolektif hafıza"nın yeniden inşasıyla ilişkilidir. İbn Teymiyye'nin düşünceleri, çağdaş hareketler tarafından kolektif hafızada bir otorite figürü olarak yeniden üretilmiş ve böylece geçmişin seçilmiş unsurları güncel ideolojik söylemlere eklenmiştir. Bu noktada "söylemsel yeniden üretim" kavramı, tarihsel metinlerin ve figürlerin çağdaş bağlamlarda nasıl yeniden anlamlandırıldığını ve toplumsal düzeyde hangi işlevlere büründüğünü açıklamaktadır.

Politik sosyoloji perspektifinden değerlendirildiğinde bu süreç, "kimlik inşası" ve "toplumsal meşruiyet" kavramlarıyla daha güçlü bir bağ kurmaktadır. İbn Teymiyye'nin otoritesi, çağdaş İslamcı hareketlerin kimliklerini inşa ederken kullandıkları tarihsel bir referans noktası hâline gelmiş; bu kimlik inşası, toplumsal meşruiyet üretimiyle birleşerek hareketlerin kendi tabanlarını konsolide etmesine ve politik söylemlerini güçlendirmesine hizmet etmiştir. Böylece İbn Teymiyye, yalnızca bir tarihsel düşünür değil, aynı zamanda modern İslamcı hareketlerin kimlik ve meşruiyet inşasında merkezi bir unsur olarak rol almıştır.

İbn Teymiyye'nin söylemi, tarihsel bir bağlamda mezhepsel ayrışmayı teolojik bir zemine oturtmuştur. Zerkâvî ve İŞİD ise bu söylemi radikalize ederek mezhepsel şiddeti kurucu bir strateji haline getirmiştir. Bu durum, dini otoritenin araç haline getirilerek nasıl tarihsel süreklilik ve sapma arasında bir gerilim ürettiğini göstermesi açısından büyük öneme sahiptir. Dolayısıyla, başta İŞİD olmak üzere benzer radikal grupların İbn Teymiyye'ye ait görüşleri, tarihsel ve bağlamsal bütünlüğünden kopararak kendi ideolojik ajandalarına

⁹⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'ul Fetâvâ*, 2004, 28/381.

⁹⁵ "Rumiyah no:4", 20.

hizmet edecek şekilde araçsallaştırmaları, bu düşünsel mirasla kurdukları ilişkinin bir “fikri süreklilik”ten ziyade, “tarihsel bir sapma”ya işaret ettiğini ortaya koymaktadır. Bu tür gruplar, klasik İslam düşüncesinin içsel çoğulculuğunu ve bağlamsal derinliğini göz ardı ederek, seçici bir okuma ve indirgemeci bir yorumla, tarihsel figürleri kendi radikal söylemlerine entegre etmektedir. Söz konusu vaziyet, yalnızca bir düşünürün fikirlerinin çarpıtılması değil, aynı zamanda geleneksel dinî otoritelerin modern bağlamda söylemsel olarak yeniden inşa edilmesi ve bu yolla toplumsal meşruiyet üretimi sürecine dâhil edilmesidir. Bu bağlamda, İbn Teymiyye'nin düşüncelerinin günümüz radikal hareketleri tarafından bu şekilde işlevselleştirilmesi, hem “söylemsel yeniden üretim” hem de “kimlik inşası” süreçlerinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Radikal gruplar, tarihsel figürleri kendi ideolojik kimliklerinin kurucu unsurları hâline getirerek, hem içsel bir epistemolojik süreklilik yanılması yaratmakta hem de bu figürler üzerinden kolektif hafızayı yeniden şekillendirmektedir. Ancak bu tür bir yaklaşım, klasik İslam düşüncesinin tarihsel çeşitliliğini ve bağlamsal derinliğini göz ardı ederek, onu indirgenmiş ve tek boyutlu bir ideolojik çerçeveye hapsetmektedir. Bu nedenle, söz konusu grupların İbn Teymiyye'ye atfettikleri anlam, onun düşünsel mirasının sürekliliğinden çok, tarihsel bir sapmanın ve ideolojik manipülasyonun tezahürü olarak değerlendirilmelidir.

Bununla beraber İŞİD'in İslam'ın temel ilkelerini şahıslar üzerinden araçsallaştırarak gerçekleştirdiği şiddet eylemleri, küresel ölçekte “İslamcı terör” söylemlerini güçlendirmiş ve Batı'daki İslamofobik eğilimleri derinleştirmiştir. Bu kapsamda, din olgusunun yalnızca sosyolojik ve psikolojik boyutlarıyla değil, aynı zamanda terörle özdeşleştirilemeyecek bağımsız bir alan olarak yeniden konumlandırılması gerekmektedir. Dinin terörle ilişkilendirilmesini engellemek, etik bir sorumluluk olmanın ötesinde, akademik ve toplumsal düzeyde kaçınılmaz bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu zorunluluk hem bilimsel söylemin tarafsızlığını korumak hem de toplumsal barışın sürdürülebilirliğini sağlamak açısından kritik bir önem taşımaktadır.

Ayrıca “din” ve “terör” kavramlarının birlikte zikredilmesi, gerçekleştirilen eylemlerin niteliğiyle birleştiğinde, dinin terörü beslediği yönündeki kanaatleri güçlendirmektedir. Ancak bu algının, doğrudan bir “besleme” veya “destekleme” ilişkisini yansıtmaktan ziyade, “besler gibi görünme” şeklinde anlaşılması daha isabetli olacaktır. Zira dinî motifli terör, dinin özünde terörü meşrulaştırmasından kaynaklanmamaktadır. Aksine belirli kişi veya grupların işledikleri zulme meşruiyet kazandırmak amacıyla dini araçsallaştırmalarının bir tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, dinlerin toplumsal düzeyde terör ortamını beslemekten ziyade birleştirici ve bütünleştirici bir rol üstlendiği yönündeki genel kabul hatırlatılmalıdır. Dolayısıyla, “dinî terör” kavramı yerine “dinî motifli terör” veya “dinden beslenmiş gibi görünen terör” gibi daha analitik ve kavramsal açıdan isabetli ifadelerin kullanılması hem akademik söylemin tarafsızlığını korumak hem de dinin toplumsal işlevini doğru biçimde konumlandırmak açısından elzemdir.

Kaynakça | References

- Akkoyunlu, İsmail. “İbn Teymiyye’de Selef ve Selefiyye Kavramları”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 1/23 (2019), 545-562.
- Akkoyunlu, İsmail. *İbn Teymiyye'nin Şia'ya Reddiyesi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2021.
- Arpa, Enver. *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*. Ankara: Fecr Yayınları, 2002.
- Aycan, İrfan - Söylemez, M. Mahfuz. *İdeolojik Tarih Okumaları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999.
- Azzam, Abdullah. *Defence of the Muslim Landsthe First Obligation After Iman*, 2002. <https://english.religion.info/2002/02/01/document-defence-of-the-muslim-lands/>
- Binmansour, Abdullah. *The Religious and Political Beliefs of ISIS*. Chico: Faculty of California State University, Yüksek Lisans, 2016.
- Bozkurt, İhsan. *Daeş Terör Örgütünün İdeolojisi ve Yöntemi*. Ankara: Polis Akademisi, Doktora Tezi, 2019.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. Dımaşk: Daru İbnu Kesir, 2002.
- Clot, Andre. *Kölelerin İmparatorluğu, Memlûklerin Mısır'ı*. çev. Turhan Ilgaz. İstanbul: Epsilon Yayınları, 2005.
- Dalkılıç, Mehmet. *İslam Mezhepleri Tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010.

- Duderija, Adis. “Constructing the religious Self and the Other: neo-traditional Salafi manhaj”. *Islam and Christian-Muslim Relations* 21/1 (2010), 75-93.
- Ebu Zehra, Muhammed. *İslam'da İtikadî, Siyasî ve Fikhî Mezhepler Tarihi*. çev. Sıbgatullah Kaya. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2013.
- Ebü'l-Fidâ, el-Melikü'l-Müeyyed İmadüddin İsmail b. Ali. *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer, Târihu Ebi'l-Fidâ*. thk. Muhammed Azab. 4 Cilt. Kahire: Daru'l-Maarif, 1999.
- Ekici, Süleyman vd. “Terörizm Kapsamında Dinin Suistimali: IŞİD Örneği”. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 14/1 (2023), 28-53.
- Erdem, Büşra. “İbn Teymiyye'nin Moğol İlhanlı Devleti Adına Vermiş Olduğu Fetvaların Radikal Örgütler Tarafından Güncellenmesi”. *12. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı - III (Hukuk - İktisat - Siyaset - Uluslararası İlişkiler)*. ed. Talha Erdoğan - Şeyda karabatak. Yalova: İLMİ ETÜDLER DERNEĞİ (İLEM), 2024.
- Eryiğit, Adem. *İbn Teymiyye'nin Siyaset Düşüncesi ve Cihat Doktrini*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2020.
- Fadl, Khaled Abou el. *The Great Theft Wrestling Islam from the Extremists*. 2005: HarperCollins Publishers, ts.
- FBIS Report. *Compilation of Usama Bin Ladin Statements 1994-January 2004* (ts.). chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://icct.nl/sites/default/files/import/publication/ubl-fbis.pdf
- Freidland, Elliot. *Special Report: Islamic State*. The Clarion Project. Washington, 2014.
- Güngörmez, Cengiz. *Çağdaş Harici Akımlar: El-Kaide ve Işid Örneği*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2023.
- Güzel, Asya. *İlhanlı-Memlüklü Çatışmasında Takıyüddin İbn Teymiyye ve Reşidüddin Fazlullah-I Hemedâni'nin Aklı*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2022.
- Hökelekli, Kadriye. *İbn Kayyim el-Cezviyye ve Kur'an Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2014.
- İbn Abdilvehhab, Muhammed. *Tevhid Risaleleri-1*. İstanbul: Muvahhid Yayınları, 2013.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali Ebu'l-Fadl. *ed-Dürerü'l-Kâmine fî A'yâni'l-Mieti's-Sâmine*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1993.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Şihabüddin Ömer. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki. 21 Cilt. Cezire: Daru'l-Hicr, 1999.
- İbn Teymiyye. *Bid'atler*. çev. Heyet. İstanbul: Tevhit Yayınları, 1996.
- İbn Teymiyye. *es-Sârimu'l-Meslûl alâ Şâtimi'r-Rasûl*. thk. Abdullah Yıldırım. Konya: Neda Yayınları, 2018.
- İbn Teymiyye. *İman Üzerine*. çev. Salih Uçan. İstanbul: Pınar Yayınları, 1994.
- İbn Teymiyye. *Mecmû'u'l Fetâvâ*. thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım. 37 Cilt. Medine: Mektebetu'l-Muluk, 2004.
- İbn Teymiyye. *Mecmû'u'l Fetâvâ*. thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım. 37 Cilt. Medine: Mektebetu'l-Muluk, 2004.
- İbn Teymiyye. *Mecmû'u'l Fetâvâ*. thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım. 37 Cilt. Medine: Mektebetu'l-Muluk, 2004.
- İbn Teymiyye. *Mecmû'u'l Fetâvâ*. thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım. 37 Cilt. Medine: Mektebetu'l-Muluk, 2004.
- İbn Teymiyye. *Mecmû'u'l Fetâvâ*. thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım. 37 Cilt. Medine: Mektebetu'l-Muluk, 2004.
- İbn Teymiyye. *Mecmû'u'l Fetâvâ*. thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım. 37 Cilt. Medine: Mektebetu'l-Muluk, 2004.
- İbn Teymiyye. *Mecmû'u'l Fetâvâ*. thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım. 37 Cilt. Medine: Mektebetu'l-Muluk, 2004.

- Mektebetu'l-Muluk, 2004.
- İbn Teymiyye. *Mecmû'u'l Fetâvâ*. thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım. 37 Cilt. Medine: Mektebetu'l-Muluk, 2004.
- İbn Teymiyye. *Müslümanların Kafirlerle Olan İlişkileri*. İstanbul: Tevhit Yayınları, 1996.
- İbn Teymiyye. *Sırât-ı Müstakîm*. çev. Salih Uçan - Abdi Keskinsoy. İstanbul: Pınar Yayınları, 2006.
- İbn Teymiyye. *Şer'i Siyaset -Es-Siyasetü's-Şer'iyye fi ishari'r-raî ve'r-ra'iyye-*. çev. Soner Duman. İstanbul: Timaş Yayınları, 2021.
- İbn Teymiyye. *Tevhid Risalesi -er-Risâletü't Tedrümüyye-*. çev. Ulvi Murat Kılavuz. İstanbul: İz Yayıncılık, 2019.
- İbrahimioğlu, Yunus. "İŞİD Örgütünün İdeolojik Alt Yapısındaki Harici Yansımalar: Konstantiniyye Dergisi Örneği". *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2025), 217-239.
- İşcan, Mehmet Zeki. "Selefilğin Temel Esasları ve Sosyo-Politik Arka Planı". *Tarihte ve Günümüzde Selefilik*. İstanbul, 2014.
- İşcan, Mehmet Zeki. *Selefilik İslami Köktencilğin Tarihi Temelleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014.
- Kamolnick, Paul. *The Al-Qaeda Organization and The Islamic State Organization: History, Doctrine, Modus Operandi, and U.S. Policy to Degrade and Defeat Terrorism Conducted in the Name of Sunni İslam*. Carlisle: U.S. Army War College Press, 2017.
- Karabağ, Metin Kasım. *Günümüz Radikal İslami Akımların Temelleri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2012.
- Karen, Furkan. *İslami Köktencilik ve Taliban'ın Teopolitik Analizi*. Samsun: Samsun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2023.
- Kaşıkcı, Tamer - Bülbül, Gözde Deniz. "Selefi-Cihadi Örgütlerin Karşılaştırmalı Analizi: El-Kaide ve İŞİD Örneği". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 9/2 (2022), 89-134.
- Kavsi, Müfrih bin Süleyman el-. *Selefilik: Tanımı, Tarihi, Alanları, İlkeleri ve Özellikleri*. İstanbul: Guraba Yayıncılık, 2010.
- Koca, Ferhat. *İslam Düşüncesinde Selefilik Genel Karakteristiği ve Günümüzdeki Motivasyonları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Koşar, Salih Muratcan. "İbn Teymiyye'nin Kelamcılara Olan Eleştirisi". *İlahiyat Araştırmaları IV*. ed. Osman Eyüpoğlu - Muhyettin Düzenli. 277-321. Samsun: Üniversite Yayınları, 2023.
- Kutup, Seyyid. *Yoldaki İşaretler*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013.
- Kuyaksil, Ali. "Terör Örgütlerinin İdeoloji Unsuru Olarak Kullandığı Bazı Dinî Kavramlar". *Assam Uluslararası Hakemli Dergi* 1 (2014), 79-114.
- Laoust, Henry. *İbn Teymiyye'nin Sosyal ve Siyasal Görüşleri Üzerinde Bir Deneme*. çev. Yusuf Emiroğlu. 2 Cilt. İstanbul: Memfis yayınları, 2021.
- Lister, Charles. *Profiling the Islamic State*. Katar: Brookings Doha Center, 2014.
- Makrîzî, Ebû'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir. *Kitâbü's-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*. thk. Muhammed Mustafa Ziyade-Said Abdülfettah Âşûr. 4 Cilt. Kahire: Matbaatü Dari'l-Kütübi'l-Mısıriyye, 1934.
- Mevdüdi, Ebû'l-Â'lâ. *Gelin Müslüman Olalım*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013.
- Mevdüdi, Ebû'l-Â'lâ. *Kur'an'a Göre Dört Terim*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2005.
- Nedvî, Ebu'l-Hasan en-. *Ricâlü'l-Fikiri ve'd-Da'veti fi'l-İslâm, el-Hafız Ahmed b. Teymiyye*. Küveyt: Dâru'l-Kalem, 1993.
- Okumuş, Beyza. *Daiş'in Müslüman Gruplara Yönelik Eylemlerini Meşrulaştırma Stratejisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2017.
- Özel, Ahmet. "Klasik İslâm Devletler Hukukunda Ülke Kavramı ve Günümüzdeki Durum: İbn Teymiyye'nin Mardin Fetvası ile Benzeri Diğer Bazı Fetvalar". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/43 (2012), 41-64.

- Özerverli, M. Sait. *İbn Teymiyye'nin Düşünce Metodu Ve Kelâmcılara Eleştirisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2023.
- Rahman, Fazlur. *İslâmî Yenilenme Makaleler III*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Sağlam, Ahmet. "İlhanlı Hükümdarı Gazan Han'ın Suriye İşgali Sürecinde İbn Teymiyye'nin Siyasi ve Dini Mücadelesi". *International Journal of Social and Educational Sciences – Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 3/6 (2016), 35-55.
- Sivrioğlu, Ulaş Töre - Yılmaz, Muzaffer Ercan. "Bir İslam Düşünürü ve Siyasal Teorisyen Olarak İbn Teymiyye". *Akademik Bakış Dergisi* 37 (2013), 1-16.
- Şahin, Hanifi. "Dabıq Dergisi Bağlamında İŞİD'in Şiilik Algısı". *Turkish Journal of Shiite Studies* 1/2 (2019), 183-214.
- Şahin, Hanifi. "İbn Teymiyye'nin Siyaset Anlayışı" 6/3 (2013), 615-638.
- Şahin, Hanifi. *İlhanlılar Döneminde Şiilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2010.
- Şahin, Hanifi. *Olgu ile Algı Arasında İbn Teymiyye*. İstanbul: Mana Yayınları, 2021.
- Şahin, Hanifi. "Radikalleşmenin Meşruiyet Payandası Olarak Tekfirci Söylem: İşid Örneği". *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/16 (2022), 49-75.
- Şebl, Ali b. Abdulaziz b. Ali eş-. *el-İsbât fî Mahtûtâtî'l-Eimme Şeyhulislam İbn Teymiyye ve'l-Allâme İbni'l-Kayyım ve'l-Hâfız İbn Receb*. Riyad: Mektebetu'l-Melik Fahd, 2002.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-. *Sünen et-Tirmizî*. thk. Muhammed Nasır Albanî. Riyad: Mektebetu'l-Maarif, 1417.
- Ukayli, İbrahim. *Tekamülü'l-Menheci'l-Ma'rifi İnde İbn Teymiyye*. Virginia: el-Ma'hadu'l Alemlî lil-fikri'l-İslamî, 1994.
- Voll, John. "Muhammed Hayyâ el-Sindî ve Muhammed İbn Abdülvahhâb: 18. Yüzyıl Medinesi'nde Entelektüel Bir Grubun İncelemesi". *Vahhâbîler: Teori, Doktrin ve Tarih I*. ed. Onur Özatağ. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2022.
- Yazıcı, Muhammet. *İbn Teymiyye'nin Mecmû'u Fetâvâ İsimli Eserinde Ehl-i Bid'at Fırkalarına Bakış*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.
- Yeşilyurt, Temel. "Ben'in Öteki'leşmesi ya da Söylemin Ayrılığa Dönüşümü: Çatışma Teolojisinden Uzlaşma Teolojisine". *İslamiyat* 7/3 (2004), 149-162.
- Yuvalı, Abdulkadir. *İlhanlı Tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat yayınevi, 2019.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz Et-Türkmânî ez-. *Zeylu Târîhi'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîri ve'l-A'lâm*. thk. Ömer Abdusselam Tedmurî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2004.
- Zehebî, Şemsüddîn Ebî Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-. *Tezkiretü'l-Huffâz*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1958.
- "Dabıq no:1". *Dabıq Dergisi* 1 (1435).
- "Dabıq no:2". *Dabıq Dergisi* 2 (1435).
- "Dabıq no:4". *Dabıq Dergisi* 4 (1435).
- "Dabıq no:11". *Dabıq Dergisi* 11 (1436).
- "Dabıq no:12". *Dabıq Dergisi* 12 (1437).
- "Dabıq no:13". *Dabıq Dergisi* 13 (1437).
- "Konstantiniyye". *Konstantiniyye Dergisi* 1 (Saban 1436).
- "Konstantiniyye". *Konstantiniyye Dergisi* 2 (Sevval 1436).
- "Konstantiniyye". *Konstantiniyye Dergisi* 3 (Zilhicce 1436).
- "Konstantiniyye". *Konstantiniyye Dergisi* 5 (Rebiülahir 1437).
- "Konstantiniyye". *Konstantiniyye Dergisi* 6 (Recep 1437).
- "Konstantiniyye". *Konstantiniyye Dergisi* 7 (Zilkade 1437).
- "Rumiyah no:1". *Rumiyah Dergisi* 1 (Zilhicce 1437).
- "Rumiyah no:2". *Rumiyah Dergisi* 2 (Muharrem 1438).

“Rumiyah no:3”. *Rumiyah Dergisi* 3 (Muharrem 1438).

“Rumiyah no:4”. *Rumiyah Dergisi* 4 (Rebiulevvel 1438).

“Rumiyah no:7”. *Rumiyah Dergisi* 7 (Cemaziyelahir 1438).

“Rumiyah no:8”. *Rumiyah Dergisi* 8 (Recep 1438).

“Rumiyah no:11”. *Rumiyah Dergisi* 11 (evval 1438).

“Rumiyah no:12”. *Rumiyah Dergisi* 12 (Zilkade 1438).

Extended Summary

This study investigates how the intellectual legacy of Ibn Taymiyya (1263–1328) has been reinterpreted and instrumentalized by ISIS, one of the contemporary radical Islamist movements, for ideological purposes. The central aim is to assess the relationship between classical Islamic thought and modern Salafi-Jihadi discourse through the dual framework of “intellectual continuity” and “historical deviation.” In this regard, Ibn Taymiyya’s fatwas and theological positions, developed within his historical circumstances, are comparatively analyzed against ISIS’s propaganda texts to demonstrate how they are selectively appropriated and reframed outside their original context.

The principle of opposition to bid‘a (innovation), debated since the early periods of Islamic thought, occupies a central place in the Salafi tradition and was systematically elaborated by Ibn Taymiyya. His fatwas reflect a defensive conception of jihad shaped by the Mongol invasions and the political crises of the Mamluk era. His critiques of practices such as grave visitation, veneration of relics, and Sufi rituals represent a contextual approach aimed at safeguarding religious purity. This trajectory was later radicalized by Muhammad ibn ‘Abd al-Wahhāb, who transformed it into a comprehensive socio-political program of struggle.

ISIS, however, radicalized this legacy further, transforming opposition to bid‘a from a theological debate into an ideological instrument of violence and exclusion. The group absolutized the practices of early Islam as the sole legitimate standard, delegitimized all subsequent interpretations and practices, and particularly defined Shi‘ism as “innovation,” thereby legitimizing policies of takfīr (excommunication) and annihilation. In this way, ISIS converted the Salafi ideal of “returning to the origins” into an uncompromising political project.

Methodologically, the study analyzes Ibn Taymiyya’s works within their historical context and then demonstrates, through comparative analysis, how ISIS selectively appropriates and reframes these views in its propaganda. Publications such as *Dabiq*, *Rumiyah*, and *Konstantiniyye* are examined to show how references to Ibn Taymiyya are employed in processes of discursive reproduction and authority construction. Furthermore, references to early hadith sources such as Ahmad ibn Hanbal, al-Bukhārī, Muslim, and al-Tirmidhī are shown to function as instruments of legitimacy within the group’s discursive strategy.

Research in this field has demonstrated that Ibn Taymiyya’s so-called “Tatar Fatwa,” known as the Mardin Fatwa, has become one of the most fundamental sources of legitimacy and ideological reference points for modern radical and jihadi movements. This fatwa was issued in response to the Mongols (Ilkhanids), who, despite their conversion to Islam, continued to apply the laws of Genghis Khan rather than Islamic legal rulings. Within its historical context, Ibn Taymiyya’s position represented a defensive theological stance, whereas ISIS has detached this legacy from its context and transformed it into an ideological instrument. This case thus provides a critical example for understanding how classical Islamic thought has been reinterpreted by modern radical movements.

ISIS’s emphasis on Ibn Taymiyya as an intellectual foundation exemplifies the decontextualization and refunctionalization of his thought for ideological purposes. From a sociological perspective, this process is also linked to the reconstruction of “collective memory.” Ibn Taymiyya’s ideas have been re-produced by contemporary movements as an authoritative figure within collective memory, thereby integrating selected elements of the past into present-day ideological discourses.

Ibn Taymiyya’s context-bound defensive conception of jihad is thus transformed by ISIS into an aggressive and absolutist discourse. The principle of opposition to bid‘a, originally

debated as a means of safeguarding religious purity, is reconfigured by ISIS into an ideological tool of violence and exclusion. By invoking classical sources and authorities, ISIS seeks to generate discursive legitimacy, yet in doing so manipulates these sources by stripping them of their historical context. The study demonstrates, from an interdisciplinary perspective, how Ibn Taymiyya's thought has been reinterpreted and functionalized by modern radical movements.

In conclusion, ISIS's emphasis on Ibn Taymiyya does not represent the epistemological continuity of classical Islamic thought but rather constitutes a historical deviation and ideological manipulation. The originality of this study lies in its interdisciplinary approach, which not only situates Ibn Taymiyya's thought within its historical context but also critically examines its discursive transformation and instrumentalization by contemporary radical movements. In this way, the research offers a new perspective on the ideological uses of classical Islamic thought and provides a critical evaluation of the role of historical figures in the discourse construction of radical movements.

Moreover, ISIS's instrumentalization of Islam's foundational principles through historical figures in the service of violent acts has reinforced global discourses of "Islamist terrorism" and deepened Islamophobic tendencies in the West. In this regard, religion must be repositioned not only as a sociological and psychological phenomenon but also as an independent domain that cannot be reduced to terrorism. Preventing the conflation of religion with terrorism emerges not merely as an ethical responsibility but as an unavoidable necessity at both academic and societal levels. This necessity is critical for preserving the neutrality of scholarly discourse and ensuring the sustainability of social peace.

Furthermore, the juxtaposition of "religion" and "terror" as concepts, when combined with the nature of violent acts, strengthens the perception that religion inherently fuels terrorism. Yet this perception should be understood not as a direct relationship of "support" or "nourishment," but rather as an appearance of nourishment. Accordingly, instead of the term "religious terrorism," more analytically precise expressions such as "terror with religious motifs" or "terror that appears to be nourished by religion" should be employed. Such terminology is essential both for safeguarding the neutrality of academic discourse and for correctly situating the social function of religion.